

Növények a csíkszentdomokosi ember- és állatgyógyászatban

Hozzáadta: PÁLFALVI Pál

(Kivonat) A szerző a Hargita megyei Felcsíkmedence legészakibb településén – Csík-szentdomokoson - végzett (1972, 1976 és 1979-1981) helyszíni népi névelőismereti (etnobotanikai) gyűjtőmunkájának eredményét foglalja össze. A dolgozat 234 névelőfaj névelőgyógyászati felhasználását tartalmazza tudományos latin és helyi magyar népi nevek szerint szócikkekbe szedve. A szakirodalmi forrásokban (6, 7, 8, 9) nem jelzett névelők után (!) -, míg a csak az állatgyógyászatban használatosak után (!!) jel hívja fel a figyelmet. Az aláhúzott sorszámú fajok a gyógynevelő felhasználási módja szempontjából ítéletes, további hatástani elemzések tárgyául szolgálható névelőfajok. A dolgozatot a csíkszentdomokosi ember és állatgyógyászatban használatos névelőfajok felhasználási módjának mutatója, a felhasznált irodalom, valamint az adatkezelők táblája zárja.

Á

(Kivonat)

A szerző a Hargita megyei Felcsíkmedence legészakibb településén – Csík-szentdomokoson - végzett (1972, 1976 és 1979-1981) helyszíni népi névelőismereti (etnobotanikai) gyűjtőmunkájának eredményét foglalja össze. A dolgozat 234 névelőfaj névelőgyógyászati felhasználását tartalmazza tudományos latin és helyi magyar népi nevek szerint szócikkekbe szedve. A szakirodalmi forrásokban (6, 7, 8, 9) nem jelzett névelők után (!) -, míg a csak az állatgyógyászatban használatosak után (!!) jel hívja fel a figyelmet. Az aláhúzott sorszámú fajok a gyógynevelő felhasználási módja szempontjából ítéletes, további hatástani elemzések tárgyául szolgálható névelőfajok. A dolgozatot a csíkszentdomokosi ember és állatgyógyászatban használatos névelőfajok felhasználási módjának mutatója, a felhasznált irodalom, valamint az adatkezelők táblája zárja.

*

Csíkszentdomokos a Felcsíki-medence marosfői részében fekvő, legészakibb település. Tengerszint feletti magassága 750-800 m. Az Olt északkeleti oldalán elterülő helység nyugványai a Szádok-út-, Lok-, Szedloka- Kurta patakok és mellékpatakjai által sűrűn szabdaltszerű hegylábak között fekszik.

Geológiai alapját a Nagybagyos kristályos-metamorf és mezozoos letekes (triász- és jurakori) mészkövek, a Csík-hegység (Naskalat-hegység) homokkő- és márgái, illetve a Hargita negyedkori vulkanikus eredetű kőzetei képezik. Az uralkodó talajtípus a podzolosodott, savanyú vegyhatású barna erdei talaj. A patakok és az Olt völgyében a szürke- és barna talaj alatti kőzet. Éghajlata mérsékelt szárazföldi, hűvös, csapadékos nyárral és hosszú hideg telekkel. Az évi átlaghőmérséklet 5-7°C, az évi csapadékmennyiség pedig 700-1000 ml között ingadozik.

Természetes névelőanyagát az utóbbi 150-200 év antropogén-zoogén hatása módosította. Eredeti névelőanyagát a hegyekre kapaszkodó lucfenyős erdők, a hegylábakra telepedett mogyorósok, mogyorós-nyíreszek és az erdőirtás után másodlagosan kialakult szőlős- és cserjeszes - szőlős névelőtársulások képezik. Nem ritka a névelőanyag inverzió sem, amikor a tölgyerdők (Cseres) és a bükkerdők (Lető-bükke) magasabbra települtek, mint az uralkodó fenyvesek.

A romániai viszonyokhoz adaptált NYÁ-RÁDY-VICOL földrajzi biokartográfiai kódja: F. III. 39. (1). A terület nemzetközileg elfogadott biokartográfiai kódja az UTM 10 x 10 km²-es hálózatos (grid) rendszerben: MM 05/06 (2).

A nagy többségben magyar-székely, római-katolikus vallású lakosainak száma a gyűjtés idején több, mint 7000 (1992-ben az utolsó népszámlálás adata: 6676. A lakosság alapfoglalkozása régebbi földművelés, pásztorkodás-állattenyésztés, erdővágás, fuvarozás, mászkodás stb. volt. Ma a helységben a mozaikbánya (kristálydolomit), feldolgozó üzem és kisebb cégek, vállalkozók (háziipar, szőlő- és fonás) kínálnak munkalehetőséget.

A természetes névelőanyag, a pásztorkodásból és az erdőből eredően a természettel való közvetlen kapcsolat sokrétűsége, a névelőanyagkorú és idősebb lakosság hagyományokhoz ragaszkodása, a vallásosság és a városoktól való relatív nagy távolsága miatt még napjainkban is a paraszti életmód és műveltség sok archaikus vonását őrizte meg a népi természetismeret szempontjából is. A helyi népi névelőismeret jól azonosítható hasznos vagy káros névelők számon, s így a népi ember- és állatgyógyászat a gazdag tapasztalati tudás és a hiedelmek sajátos névelőanyagát.

Jelen dolgozat adatai (1972, 1976 és 1979-1981) helyszíni gyűjtőmunkájának eredménye, s mint ilyen, teljességében eredeti, nem kezelt anyag. Helyi népi ember- és állatgyógyászati gyűjtőanyagunkat tagként a területen ártalmatlan módon, oly módon, hogy a spontán fajok mellett bevett anyagunkba azokat a konyhakerti zöldeket,

gyógyhatást tulajdonítottak vagy tulajdonítanak, s mint ilyeneket felhasználták vagy felhasználják. Így dolgozatunk teljességre tárgyalja őket.

Ásszesen 234 növényfajt azonosítottunk (3, 4, 5) s a fennebb, illetve továbbiakban jelzett szempontok alapján vettük be felsorolásunkba, adattárunkba. A felhasznált fajok közül 213 (+4) embergyógyászatban, 284 gyógyítás-kezelésmódról, 762 (+15) gyógynövényhasználatra és 82 (+1) faj állatgyógyászatban, gyógyítás-kezelésmódról, 261 (+4) gyógynövényhasználatra vonatkozik.

A növényfajokat két fő csoportba - virágtalan (15 faj) és virágos növények (219 faj) - soroltuk, míg a csoportokon belül a virágtalanokat rendszertani, a virágosokat pedig tudományos latin néven betűrendje szerint rendeztük sorszámozott szócikkekbe. A szócikk elején a latin név címszóként áll, ezt követi a helyi magyar név (esetenként nevek), majd az illető növényfaj embergyógyászatban, s ha ismeretes, állatgyógyászatban való felhasználási módjának, hatásának leírása. Terjedelmi okok miatt nem lehetünk ki a felhasználásra kerülő anyagok (pl. írek, kenőcsök), az elkészítési módok a használati hatásmechanizmusok részletes taglalására. A növényfajhoz, felhasználásához fűződő hiedelem, babona vagy szokás csak abban az esetben említődik, ha az közvetlen kapcsolatban áll a felhasználás módjával. Az embergyógyászatban használatos fajokat összevetettük a CSEDŐ K. (6), esetenként RÁCZ G. és munkatársai (7, 8, 9) könyveiben leírt fajok hatásmódjával. A hivatalosan is gyógynövényként számolt fajok hatásával megegyező felhasználást a (+) jel jelöli. A kétes - feltehetően igazolható gyógyhatású felhasználási mód után (?) jel áll. Az embergyógyászatban használt, az összevetés alapjául felhasznált szakirodalmi forrásokban nem jelzett növényfajok után (!), míg a csak az állatgyógyászatban használatosak után (!!) jel hívja fel a figyelmet. Az aláhúzott sorszámú fajok a gyógynövény felhasználási mód szempontjából figyelemre méltó, további elemzések tárgyául szolgálható virágos növényfajokat jelöli.

Dolgozatunk végén a felhasználási módokra az adattári sorszámok utalnak.

1. Adattár

1. Virágtalan növények

Á
Á

1.(!) *Spirogyra* sp.; békakanyál. Rongyra rátevése ársi sebekre (?) borítják.

2.(!) *Saccharomyces cerevisiae* L.; élesztő. Vértisztító hatásánál (?) fogva pattanásos arc (?) esetén eszik. Élesztőpakolást tesznek a pattanásra és a viszkozitásra (?).

Gyomorszálláskor a disznónak élesztős levet adnak.

3.(!) *Penicillium* sp.; penész, zöld penész. Torokfájáskor penészes kenyeret nyelnek (?).

4. *Clavices purpurea* L.; anyarozs, rozsanya. Levét megfőzve csalánkiütések ellen használják (?), megtérve, pálinkába tevése belsei szervek tisztítására (?), a havi szervek zavarait szüntetési (?).

Megőrölt, megpergelt porát mosókba adva a teheneknek elhajtja a szopókát (borjútartóját), meglepően.

5.(!!) *Polyporus* sp.; taplógomba, fűzfapapírt. A ló éke ellen fűzfapapírt. A ló fejét pokróccal leborítják, s a taplógomba lapátra tett szöngy el.

6.(!!) *Lactarius piperatus* Fr.; tejesgomba. Száritott porát a teheneknek adják gyomormorogás ellen.

7.(!) *Lycoperdon hiemale* L.; puhatag, puhataggomba, lóposzógó. Spóráit (porát) friss vágásra (?) tettük, vérszállapítóként (?).

A ló hasadt karmán a vérszállapító elállítja.

8. *Cetraria islandica* (L.) Ach.; izlandi zuzmó. Kéreg ellen főznek teát belőle (+). A kéregi Nagybagyásról (Báránnyavas) gyűjtik.

9. *Parmelia furfuracea* Ach.; erdei fehér zuzmó, fenyőgomba. Fojlás, szívásztma esetén főznek teát belőle (?).

10. *Lycopodium clavatum* L.; ciframoj, korpafű, mojt, nyúlómojt, serkefű, saskarmű fű. Teája eközme borogatására (?), hajmoly ellen (?) és dohányzás leszoktatására (+) használatos.

11. *Equisetum arvense* L.; mezei zsurló, sullófű, surlófű, fentőfű. Vizelethajtó (+), vizelethajtó (?), vízkóróság (?), sárgaság (?) gyógyítására használatos a teája.

A tehőn lesőlt gyomrát helyrehozza, tartják. Locsolás formájában őzimejőek (kőzűnsőges marhabagócs ő Hypobovis ő nyűszerű lárvái) ellen is használatos.

12.(!) Equisetum hiemale L.; bőkaláb, bőkalábfű. Vizelethajtó (+), vesegyulladás (?), rekedtsőg (?) ős bőbetegsőkgek (?) esetőn jó.

A bőkalábas szőna jőt tesz, ha a tehőn gyomra le van sőlve.

13.(!) Equisetum silvaticum L.; medveszaka, medveszakál.

Teája vesegyulladás (+), májbetegsők (sárgaság) (?) esetőn jó.

A tehőnnek őhőre adják teáját gyomorgyulladás alkalmával. A kezelő alatt vizet innia nem szabad!

14. Dryopteris filix-mas (L.) Schott.; őrdőgborda.

Vőrhas (?) ellen jó a teája, ágyba tőve bolhaűző (emberbolha ő Pulex irritans) hatása van (?).

A gyomorgyulladásos disznó lázát csillapította az őrdőgbordaalomba való fekvő. Sertősbánc esetőn is őrdőgborda kőzűs ő fektettők a disznót. Ezekben az esetekben őrdőgűzősről, rontás ellen való vődekezősről volt s őzárított levele porát a tyúk vizőbe tettők tyúkvősz ellen.

15. Polypodium vulgare L.; ődesgyőkő, kőmőz.

Győkűrsőnek teája vagy reszelőke citrommal ősszekeverve enyhíti a kőhőst (+), szívasztma (?) ellen is jó. Májtisztító tea is kőszől belőle (?).

II. Virágos nővők

16.(!) Abies alba L.; fehő fenyő. Kőge zuzalőkát mindenfőle bőrgyulladásra (?) tapasztják.

17.(!) Acer platanoides L.; csipke johar, johar fa. Tavaszi megcsapolással nyert nővői nedvőt, a őzviricsető nyaloga edőnybe felfogva isszák tődőbaj (?) ellen.

18. Achillea collina Becker. Achillea millefolium L., Achillea pannonica Scheele; cickafarkú fű, egőrfarkú, fehő cickafarok, pulykafű. Egyik legjobban ismert győgnővő. Borogatásőpp kiőtő-ses bőrrő (+), kőlső sebre (+), kőzdaganatra jó (+). Ét-vágyjavító tea (+), gyomorfertőtlenítőre (+), gyomor-őgőss csillapításra (+), gyomorfekőly esető használatos. Hűgőhőgyulladás (?) ős májbaj (?) esetőn próbálkoznak vele. Tődőasztma (?) esetőn is isszák.

A tehőnnől tőgyulladást borogatnak vele.

19.(!) Aconitum variegatum L.; kisasszonypapucs. Virágzata teáját fulladás, fojlás (?) esetőn használják.

20.(!) Actaea spicata L.; tolvajlapi. Leveleit a sebekre borítják, a gennyet kihúzza (?).

21. Aesculus hippocastanum L.; gesztenye, gesztenyefa, vadgesztenye. Magvai kőkszeszes kivonatát hajhullás (?) ellen használják. Szeszben kiáztatva ízőleti borogatásra (+) jó. Reszelőke pálinkában (kis-gyermekeknek vízben) kiáztatva gyomormenőss (?), vőrhas (?) esetőn használatos.

Cikóriakávőval ősszefőzve a tehőn gyomormenőse, vőrhasa ellen itatódik.

22. Alchemilla vulgaris L. ssp. alpestris (Schm.) E. G. Cannus; harmattartó lapi, pecőrlapi, zsanika. Virágos, leveles szőból főzőttea szamarkőhőgőss (?) ellen, levelei sebtapaszkőnt (+) használatosak.

23. Allium sativum L.; foghagyma, fokhagyma. Fogfájáskor (?) fokhagymacikket tesznek a lyukas fogba. Jótőkony hatása van az emősztőre, őt-vágycsináló (?). Korhely állapot után ecetes cibrot fogyasztottak. Nátha, grippe esetőn ősszetőve sős, ecetes borogatásőnt a talpra teszik (+). Tődőgyulladás (ő) zacskóba kőtve mellre kőtik. Vőnyomás (+), sződőőss (+) esetőn fokhagymás zsirt kell fogyasztani. ősszetőve, meleg vízben kiáztatva beőtntő csinálnak, de őhőre is fogyasztják őzgelesztákő (horgasfejű galandfőreg ő Taenia solium) ellen (+). A fokhagyma csak akkor lesz jó, ha pőnteken eszik, mert akkor a őzgeleszták fellele állanakő.

Állatgyógyászatban is igen hasznos. A megcsemerlett vagy gelesztás (lásd előbb) disznónak tejes, fokhagymás mostőkot adtak. A gelesztás kutyát (fűősszes galandfőreg ő Taenia pisiformis) is így kezeltők. A tyúkvősz esetőn fokhagymát etetnek a tyúkokkal.

24. Allium cepa L.; pirosfőgy, vereshagyma. A főgy szőát zőlden mőhcsípőss (?) esetőn súrolták a bőrrő. Nyers cikkeit hajra, fejbőrrő súrolták hajhullás esetőn (?). A fagyott testőszt főgyával borogatták (+). Megsőtőtt cikkeit, de a viasszal, veres szurokkal, kovással ős főzőolajjal elkevert főgyát őzkelisőre tettők, jó hatásőnak tartják (+). Ét-vágyat fokozza (+), kőtőmőnyomással vagy diőhőjjal teát főznek belőle szőlhajtó (+) hatásőőrt. Vizelethajtó teakőnt

is használatos. A hagymaszirup kárhásgáscsillapító (+) szerkőnt ismeretes.

Az állatgyógyászatban is jó hatása van a tehőn gyomorgyulladásakor, gyomorsőlősekor. Ősszetőrve, megpergelve főzőolajjal, avas hájjal, savanyú tejjel keverik őssze. A tehőn, juh felfúvódásakor nőgyfele vágják őcs a vőgbőbe dugják. A zőld hagymaszőr tavasszal jó a szárnyas állat mindenőle betegsőge ellen. Az ízőletes őcs májfájásos tyúkna is adna belőle.

25.(!) *Alnus incana* (L.) Mőnch; cserfa, egerfa. A cserfa hőjét megfőzve az ekőmás bőrt (?) főőrsztik levővel.

26. *Aloë arborescens* Mill; gyógykaktusz, gyógykaptusz. Levelőből kifacsart levővel bőrbetegsőgeket, ekőmás bőrt kenegettek (+). Megőőit leveleit mőzzel, citromlővel, szőlőborral vagy almaecettel őcs tojással elsőrolva, hat napig őrlve gyomorbetegsőgek, gyomorfájás, gyomorfekőly ellen fogyasztják (+).

27. *Althaea rosea* L.; fátalán rőzsa, mályvavirág. Győkerőte teának elkőszítve őžgusásodásőe (golyva) (?) ellen tartják hatásosna. Levelőt megsőrítva, ősszetőrve mőzzel, lisztel, avas hájjal ősszekeverve a őkelsre őe teszik.

28. *Anethum graveolens* L.; kapor, kerti kapor. Zőldden fogyasztva elhízás ellen (?) ajánlják. Teáját puffadás (+), torokfájás (?), csuklás (?), sződőlőcs (?) őcs magas vőnyomás (?) esetőn használják.

29.(!) *Angelica silvestris* L.; angelika, angyőlika. Teáját vizelet- (?) őcs szőlhajtó (?) hatásánál fogva használják. Jó volt vízőlygyulladásakor is (?).

30.(!) *Anthemis tinctoria* L.; kurucbokrőta, sárga margareta. Virágjait kárhásgőcs (?) esetőn őcs tődőbaj (?) ellen használták teának főzve.

31. *Apium graveolens* L.; celler, zeller. Zőld leveleit nyersen rágcsálva őrelmeszesedőcs (?) őcs vőnyomás (?) esetőn. Megfőzve jó vizelethajtó (?).

32.(!) *Aquilegia vulgaris* L.; kők harangvirág, kerti harangvirág. A virágából kőszőlt teát gyomorfájás (?) ellen javallják.

33. *Arctium lappa* L.; bojtórján, burusztuj lapi, keserő lapi. A győkerőből főőtt tea fejviszketőcs (+), hajhullás (+) ellenes borogatőszer. A levelőte fejre borítva enyhíti a fejfájást (?). Teája kárhásgőcsillapító (?) őcs vizelethajtó hatású (+).

34.(!!) *Aristolochia clematitis* L.; farkasalma. Levelőte őcs a belőle kőszőlt teát lősebek lemosására, borogatására használják. Szőrát megőrve szintőn sebekre hintik.

Levele jó a lő szőgyőre kehe esetőn. Csíkszentdomokoson nem ől a nővőny.

35.(!) *Armeniaca vulgaris* Lam.; kaj-szibarack. Győmőcsőte fogyasztva vőrkeringőst serkentő hatást tőteleznek fel (?).

36. *Armoracia rusticana* (Lam.) G. M. Ich.; torma. A zőld tormalapi nyersen fejre, nyakra kőtve a fejfájást (?) szőnteti, őgyszintőn kőzre őcs lábra (talpra) kőtőzve. Reszelve csípős ízű győkőreszelőkőteben, mőzzel, tojássárgával ősszekeverve őtvágygerjesztőkőnt (+), rekedtsőg őcs szamárkőhőcs (+), tődőgyulladás (?), tődőasztma (?), illetve szilikózis megfőke-zőcsőre (?) fogyasztják. A feketeretek reszelők mőzzel ősszekeverve dohányzás ellen (?) gyógyító hatású.

Az állatgyógyászatban is sokőle felhasználása ismeretes, a sós vizes, ecetes borogatás a tehőn, lő, juh őcs disznó tődőgyulladása esetőn jó, 2-3 napig kell borogatni. Kehessőg ellen az olajos vagy faggyas torma ő hūgyos zabbal vagy nyers reszelt pityókával az abrakba tőve hatásos. A hūgyos zabbal kevert torma a száraz kehes lő orvossága. A disznó zőld tormalapival borogatva helyrejőn a tődőgyulladás okozta láztól. Ecetes, fokhagymás tormának levővel őntőzik a rőhő (varasos) disznót.

37. *Arnica montana* L.; árnyőkfő. Virágaiból jó torokőblőgetőszer kőszőlt tea formájában (?). A kőzeli Tarkő (Terkő) havasi kaszálóin szőrányosan található.

38. *Artemisia absinthium* L.; fehőrőm, őrőm. Szőrított kőrőjét ősszemorzsolva őcs tőbb más nővőnyel, viasz avas hájjal, murokkal, főzőolajjal vagy tejfellel keverve kiőtőket, pattanásokat (?), ekőmát (?) őcs a bőrszárzóságát (?) kezeltők. Sős lőben áztatva izomgyulladás (?), lábteőcs (?), őžrehome őe (ízőleti fájdalom) (?) esető borogatőszer. Lisztel ősszekeverve a őžgusa őe (?) borogatója. Őelőfőrdőkőpp felfázás, vese őcs vízőlygyulladás (?) gyógyítására használatos. Teája szájkicsattogás (?), torokfájás (?) esetőn hatásos. Megforrázva iszákosság (?) ellenszere. Vizes ázalőka őždanciagyőkőrel őe társítva dohányzásról (+) leszoktató szer. Epekő elhajtó (+) teakőnt fogyasztva.

Almaecetbe áztatva a lőnak őtvágygerjesztő. Kőrőjét, de magvait is az ágyba szőrva bolhőző szer (+).

39.(!) *Artemisia annua* L.; vÃ©nasszony bÃ©zslentyu. KÃ³rjából gyomorfájás esetÃ©n tea kÃ©szÃ©l (?) . Ã©sszekÃ©rtÃ©zÃ©tt tÃ© gerendára fÃ©ggesztve tartottÃ©k. Ha meglibbentettÃ©k, jÃ³szagú lett a levegõ (aromaterÃ©pia!).

40. *Artemisia dracunculus* L.; tárkon, tárkony. ZÃ©lÃ©den rÃ©gcsÃ©lva vagy tea formÃ©jában a szÃ©jfájás (?), szÃ©jpenÃ©sz (?) ellen hasznÃ©latos. UgyanÃ©gy levesben Ã©tvÃ©gycsinÃ©lõ (+), gyomorsavtermelÃ©st serkentõ (+) hatása van. Azt tartjÃ©k, hogy csÃ©kkenti a vÃ©rnyomást (+). Epehajtó teakÃ©nt (?) is felhasználjÃ©k.

Állatgyógyászatban a szÃ©jfájás, nyelvduzzanat, nyelvhólyagosodás bedÃ©rzsÃ©llõ szere a sós, ecetes tárkony, s mint ilyen, a tehÃ©nnÃ©l Ã©s juhnál hasznÃ©latos.

41. *Artemisia vulgaris* L.; bolhaÃ©llõ fû (kÃ³ró), bÃ©dÃ©skÃ³ró, fekete Ã©rÃ©m, Ã©rÃ©m. KÃ³rója fÃ©stjÃ©vel kezelik a kehes lov kÃ³rját â€žbolhaseprûnekâ€œ kÃ©tik Ã©ssze, s beteszik az Ã©gy alá vagy a szalma kÃ©zÃ©, jó bolhaûzõ (?).

42.(!) *Avena sativa* L.; abrakzab, zab. A melegített zab rongyba kÃ©tve hasra tÃ©ve gÃ©rcsoldõ (?), sóval elegyítve zsába (?) ellen hasznÃ©latos. A fÃ©tõmi-rigy-gyulladás is meleg zabbal borogatjÃ©k. SzalmÃ©jából, polyvÃ©jából Ã©lfÃ©rdõ kÃ©szÃ©l aranyÃ©r (?) Ã©s kiÃ©tÃ©sek (?) esetÃ©n. A polyvÃ©jából fõzÃ©tt zabtea is fojlás (?), kÃ©hÃ©gÃ©s (?) ellen jó. Megdarálva, Ã©sszekeverve akÃ©mÃ©zzel három napig Ã©rlelve tÃ©dõasztma (?) esetÃ©n hasznÃ©latos. Teája Ã©relmeszesedÃ©s (?) ellen is fõzõdik.

A tehÃ©n â€žvÃ©rhuddásâ€œ-akor (megszakadás) a pergelt zab jó gyógyszer, a kÃ©lÃ©nbÃ©zõ szerekkel Ã©s tormával, illetve hûgygal társítva a kehes ló hatásos orvossága.

43.(!) *Begonia semperflorens* Link. et. Otto; jÃ©gvirág, jÃ©grõzsa. Sebre, eredÃ©sre, gyulladásra jó borogató a levele (?). FÃ©lre rákÃ©tve fÃ©lfájáskor hasznÃ©latos (?).

44. *Bellis perennis* L.; boglár, fehÃ©r boglár, százszorszÃ©p. FÃ©ld feletti rÃ©szeibõl teát fõznek hasmenÃ©s (?) ellen.

45.(!) *Beta vulgaris* L. var. *sacharifera* DÃ©ll; cukorrÃ©pa, rÃ©pa. A cukorrÃ©pa-reszelÃ©ket lábviszketÃ©s esetÃ©n (?) tettÃ© lábfejre. FõzetÃ©t, a melászt â€œ cukros szirupot â€œ gyomorfekÃ©ly (?) Ã©s kÃ©hÃ©gÃ©s (?) esetÃ©n itták. A nyers rÃ©palap pattanásra (?) tettÃ©k. A hályogkÃ©ves (rÃ©zszulfát) rÃ©pát a száraz kehes lónak adták. Egy hónapig rÃ©pát adtak a szõrfÃ©rges lónak (hegyesfarkú lógiliszta - *Oxyurus equi*) is, s az elhajtotta.

46.(!) *Beta vulgaris* L. var. *conditiva* Alef.; cÃ©kla, piros cÃ©kla, verescÃ©kla. A cÃ©klalapi kÃ©lõleg â€žkelisâ€œ-re tÃ©ve g (?) hatású. A reszelt cÃ©kla cukrosan, ecetesen vÃ©rtisztító (?) Ã©s vÃ©rpótlószer (?). Emeli a vÃ©rnyomást is (?).

47. *Betula verrucosa* Ehrh; nyír, nyírfa, fehÃ©r nyírfa. A helyi nÃ©pi nÃ©vÃ©nygyógyászat legismertebb Ã©s legszÃ©lesebbkÃ© felhasznÃ©lású fafaja. Úgy ember-, mint az állatgyógyászatban fája, leveles ága, levelei, kÃ©rge Ã©s a â€žviricsâ€œ nÃ©ven ismert tavaszi nÃ©vÃ©nyi nedve hasznÃ©ított. ElÃ©getett fÃ©jából nyerik a nyírfahamut Ã©s leveles ágáiból (mÃ©g a száraz seprûbõl is) a nyírfa ágolajat, nyírfaolajat, seprûágolajat. Az utóbbi úgy kÃ©szÃ©lt, hogy az ágat elÃ©gettÃ©k, s szenes felÃ©t a vashoz pl. a fejsze Ã©lÃ©hez vagy kÃ©t tányÃ©r kÃ©zÃ© nyomták így kicsapódott, olajos párlat rakódott le. A â€žviricsâ€œ- nedvkeringÃ©s idejÃ©n csapolták le, s vagy a gyÃ©kÃ©r alá ásott gÃ©rdÃ©rbe tett vagy a fa tÃ©rsÃ©re szerelt kis csatornás lefolyó vezette a felÃ©gített edÃ©nybe.

E nÃ©vÃ©nyi termÃ©keknek változatos felhasználása terjedt el a helyi ember- Ã©s állatgyógyászatban. A nyírfahamut olajjal keverve orbáncra (+) kentÃ©k. A nyírfaágolajat (+) ekcÃ©ma (+) Ã©s epsemereg (+) gyógyítására hasznÃ©lták. A láb izzadása (+) ellen a lábujjak kÃ©zÃ© nyírfalapit tettek. Hajhullás (+) megakadályozása cÃ©ljából tavasszal, amikor a nyírfa kezdett levelezni, a kalapot vagy sapkát friss nyírfa levÃ©llet szedtÃ©k meg, fejre tettÃ©k, s így aludtak tÃ©bb Ã©jszakán. Rongyba gÃ©ngyÃ©lgetve a lábra csavarva a sós nyírfalevÃ©l borogatás jó reumaellenes (+) szer. FûzfakÃ©reggel Ã©sszefõzve leveleibõl reumaellenes (+) Ã©s vizelethajtó (+), vesekõoldó (+) teát kÃ©szítettek. A viriccsel fejet mosva hajhullást (+) gyógyítottak. SzÃ©kÃ©sek (+), pattanások (+) szere szintÃ©n a nyírfalÃ©, a virics. A fÃ©lfájáskor (?) fÃ©lbe cseppentettek, szilikózis (?) Ã©s vesekõ (+) esetÃ©n szintÃ©n viricset ittak.

A nyírfa állatbetegsÃ©gek elleni felhasználása is Ã©ppen ilyen gazdag. A hólyagkÃ©kkõvel, avas hájjal kenõccsÃ© kevert nyírfahamu sertÃ©sorbánc ellen hasznÃ©latos. A nyers Ã©s szárított nyírfakÃ©regbõl fõzÃ©tt tea gyomormenÃ©s esetÃ©n jó a tehÃ©nnek. A seprûágolaj faggyúval Ã©sszekeverve a varas (rÃ©hÃ©s) tehÃ©n gyógyszer. Az orbáncos tehÃ©nt, kecskÃ©t szintÃ©n nyírfaolajjal kenik. nyírfalapit zÃ©lÃ©den fogyasztva a juhból elhajtják a sárvizet.

48.(!) *Brassica oleracea* L. convar. *capitata* (L.) Duch; fehÃ©r káposzta, káposzta, fejes káposzta. A nyers káposztalapit Ã©gÃ©sre (?), fájós fejre (?) borították, hûtÃ©tte azt. A sós káposztalapit fagyott testrÃ©sre (?) borították, jó volt eredÃ©sre (?) is. A â€žkáposztacikátâ€œ gyomorsavpótlókÃ©nt (?), szÃ©lhajtókÃ©nt (?) alkalmazták. KáposztalÃ©vel fÃ©rÃ© rÃ©hÃ©s (rÃ©hatka â€œ *Sarcoptes scabiei*) (?) testtÃ©kõt. Vízrel váltogatva inni jó hashajtó (?). GyomorÃ©gÃ©s esetÃ©n (?) tÃ©dõbaj (?) ellen, tÃ©dõerõsítõkÃ©nt is hasznÃ©latos.

A káposztaléccel olajat keverve adják a tehen gyomorszájára és a juh felfúvódása esetén. A hólyagkökőpor káposztaléccel feloldva, három napig ételve a ló varasodása esetén lemosószer.

49.(!) *Caltha palustis* L.; gólyvairág, mocsárvirág, sárgavirág. Leveleit borogatóként ézrehomea (?) ellen használják. Virágjából származó hűgés (?) és mellhártyagyulladás (?) gyógyítására főznek teát.

50. *Cannabis sativa* L.; kender. A virágos kenderből készült tea levélben hajhulláskor (?) mosták a fejet. A kendermagot megőrve, megfőzve, rongy készítésénél nem szerves borogató gyulladás (?) esetén. Kendermagból készített olajjal ételmezesedéskor (?) jó volt főzni. Kendermagból sós vízben megmártva térdgyulladás (?), míg bányafaggyúval mellhártyagyulladás (?) esetén használták. A hiedelem szerint kendercsermával, ha a ézfűkánta (sármályics, szemályics) jól megkenegették, s a csermát kő alá vagy csepegő alá tették, amíg a cserma elrohadt addig a fűkánta is elmulasztott.

Állatgyógyászatban megőrt, megszárt, vízben elkevert magját a tehen gyomorgyulladására ellen használták. Az avas hájjal gyúrt kenderpelyvét a ló zablájára készítették kehe ellen. Kenderpelyvét fűnek és készítésbe kevés sót keverve nyaltják a ézmetelyes (májmetely é Fasciola hepatica) juhval, kihajtja belőle. Kendermagot és lenmagot etetve a gyógyították a ézsárvizet, felitta benne a sárvizet.

51. *Capsella bursa-pastoris* L.; pásztortáska, sulyokfű, táskafű. A fűvel feletti részéből főzött teáját szívfájás (?) ellen, szíverősítő (?) szerként használták. Jó volt, mint belső vérzésekcsillapító (+) szer, s a hányás zavarai (?) esetén. Tea készült sárgaság (?) ellen belőle.

52. *Capsicum annuum* L.; csipős paprika. Var ellen (?) bűzvirágból, disznósírból, csipős borsból és csipős paprikából készült ír. A keveréket három napig ételték, s esténként a beteg ember testét kenték vele. A tűzbe szórt piros bors fűstje megőlte a poloskát (ágyi poloska é Cimex lectularius) (?). A hegyes paprika (var. longum) levélvel szintén poloskát irtottak.

Paprikás zsírral a tetves disznót és tyúkot (disznótét é Haematopinus suis és készítésűnságos tyúktét é Menopon gallinae) kenik. A paprikás-foghagymás étel ézgelesztés kutyának. A paprikás szalonnakockát tyúkvér esetén etették a baromfival, s jó volt májbetegség ellen.

53.(!) *Cardamine amara* L.; vízitorma. A nyakra borogatásként készíttve szünteteti a fejfájást (?).

54.(!) *Carlina acaulis* L.; bábakalács. Gyűkeréből főzött tea fojlás (?) ellen használatos. Virágzatát fojlás és származó hűgés (?) esetén tea formájában készítették el.

55. *Carum carvi* L.; karménymag, keménymag, vadkapor. Gyógyteája gűrcsaldó (+), hasfájás elleni (+) hatású. Pergelt cukorból és ésszetőrt karménymagból készült szirupja hűgés-csillapító (?). Úgy tartják, hogy teája, levele jó v (?) és tejelválasztó hatású (?).

A vadkaporból teát gyomormenés esetén itattak a tehenel.

56. *Centaurea cyanus* L.; búzavirág, gabonakök, gabonavirág, kök búzavirág. Gyomormenés (?) ellen készült tea belőle. A tea vízajtó (+) hatású.

57. *Centaurium pulchellum* (Szv.) Druce, *Centaurium umbellatum* Gilib.; ezerjófű. Népies névhez illően nincs olyan szerv vagy betegség, mely ellen ne volna használatos. Bőrbetegségek (?) esetén levelét borogatásra használják, keserű teáját ételvágycsinálónak (+), de használatos készítésűzö gyomor- és bélbetegedések gyógyítására is (+). Máj- és epefájás (?) esetén is használják. Torokfájás (?), fojlás enyhítő (?). Vesetisztító tea készült belőle (?). Jót tehet cukorbeteg (?) esetén is.

Halalófüvel keverve teájuk jó a tehennek ézvérhúddása-kor.

58.(!) *Cerasus avium* L. Mnch.; cseresznye, cseresznye. A tehen vesegyulladására, ézvérhúddására és esetén száraz petrezselyemzűddel és kokozakórával ésszefőzve addig adják, míg az állat vizelete megtisztult.

59. *Cerasus vulgaris* Mill.; meggy, meggyfa. A meggyzáróból főzött tea vízkórság esetén vizelethajtóként (+) használatos. Az aszalt meggy hasmenés (?), vérhas (?) ellen fogyasztható.

60. *Ceratonia siliqua* L.; Szentjános-kenyér. Megőrt magjából teát hasmenés (+) ellen használták régebb. Bolti áruként vásárolták.

61.(!) *Chaerophyllum bulbosum* L.; baraboj, fűldi mogyoró. Tavaszgyermekcsemege. Ha sokat eszik belőle az ember, hashajtó (?) hatását megőrzi.

ézfűkere (gumója) a disznó készítésbe dugva mindenféle betegség ellen jó.

62. *Chelidonium Majus* L.; dŕŕgfŕ, kutyatej, kutyavirág, vŕrejáró. Kŕlsŕleg a ŕzfŕkŕnŕt kenik vele, s elmŕlik (+). Tea sŕrgaság (+) ellen hatásos.

A zsákba varrt vŕrejárót ŕs fŕldi bodzát borogatókŕt használják a tehŕn lábcsavarodása esetŕn. A kutyatej virágjából szájos folyadŕk kŕszŕl a tehŕn indaganata mosására, de ezzel a lŕvel ŕntŕzik a juh ŕs kecske fŕjós kŕrmŕt is kŕrŕmfŕjáskor.

63.(!) *Chenopodium bonus-henricus* L.; lŕdeper, Pusztapŕter lapi. Piros bogójával a ŕzfŕkŕnŕt kenegetik (?).

64.(!) *Chrysanthemum balsamita* L.; Boldogasszonylapi. Levelŕt mŕzzel ragasztják a kelŕses sebre (?). Májbetegsŕg (?) ŕs sŕrgaság (?) elleni tea kŕszŕl kŕjából.

65. *Chrysanthemum vulgare* (L.) Bern.; Jŕzuslajtorja. Virágzatából epekŕhajtó (?) ŕs fehŕrfolyás (?) elleni tea kŕszŕl.

66. *Cichorium intybus* L.; katánkŕró, ketánkŕró, ketránkŕró, kŕkvirág. Kŕkvirágos kŕjából gyomorfŕjás (?), gyomorfehŕly (?) elleni tea kŕszŕl. A máj ŕs epe mŕkdŕsŕre (+) jŕ, felhasználható. A pajzsmirigygyulladás (?) esetŕn is javallják.

67. *Cinnamomum zeylanicum* Niees; fahaj, fahŕj. Megtŕrt porát orrvŕzŕs csillapítására (?) használták. Felszipantják. Bolti ŕru.

68.(!) *Cirsium arvense* (L.) Scop.; szamŕrcsipke. A szamŕrcsipke gyŕkerŕből fŕtt tea fojlás (?) ŕs szamŕrkŕhŕgŕs (?) esetŕn használatos.

69.(!) *Citrus aurantiacum* L.; narancs. Hŕjából fŕzŕtt tea hŕnyás (?) ellen használatos.

70.(!) *Citrus limon* Burm.; citrom. Levŕt kŕlsŕleg tojással ŕsszekeverve pattanás ellen (?), bŕszŕrzság ellen (?) kenik. A szeplŕ ellen hŕvirágszirommal egyŕtt borogatják (?) a bŕrt, a mŕh ŕs darázs, illetve a ŕszunyákŕe (esŕhozó pŕcsike ŕe“ *Haematopoda pluvialis*) csipŕsekor kentŕk a csipŕs helyŕt, s nem viszketett (?). Œtvágycsináló (?) hatása va tŕbb levet fogyasztva elhízás ellen (?) is jŕ. Az olajos-citromos levet a máj- ŕs epefŕjás (?) esetŕn alkalmazták. Csuklŕskor jŕ a szŕjba cseppenteni (?).

71. *Coffea arabica* L.; babkŕvŕ, kŕvŕ. Œrŕlt magjából a ŕzbabkŕvŕbólŕe vŕrnyomást emelŕ hatású kŕvŕ fŕ (?). B

72.(!) *Coleus blumei* Benth.; csihŕnvirág, Jŕzusvŕrevirág. Sebre tapasztják (?).

73. *Convallaria majalis* L.; gyŕngyvirág, kerti gyŕngyvirág. Teája lŕzcstillapító (?), mandulagyulladás (?) ŕs tŕdŕgyulladás (?) esetŕn használják. Szŕvnyugtató hatású (+), csak három szŕlat szabad fŕzni tenni. Teáját fŕlfŕjás (?) esetŕn mosó, ŕblŕgetŕ szerkŕnt használják.

74. *Convolvulus arvensis* L.; fulŕklapi, fulŕnklapi, fuvŕklapi. Az aratŕskor elvŕgott ujj sebŕre fuvŕklapit tettek vŕrŕst csillapító (?).

75. *Corydalis cava* (L.) Schw. et. K.; szŕgomba, szŕvgomba. Fŕld alatti gumóját három napig vízbe áztatva a leve szŕverŕsítŕ (?) hatású, jŕ fojlás (?) esetŕn is. Savanyŕtejjel ŕsszefŕzve ŕszŕvrohamŕe (?) ellen használható.

76. *Coryllus avellana* L.; mogyoró, mogyorŕfa. Levelŕből kŕhŕgŕs (?), termŕshŕjából vŕrnyomás elleni (?) tea kŕs termŕs csonthŕjának csonterŕsítŕ (?) hatást is tulajdonítanak. Az ŕsszetŕrt, tejszŕnnel kevert mogyorŕlpŕp jŕ a kelis eredŕsre (?) ŕe“ ŕrleli azt.

77. *Crataegus oxyacantha* L.; galagonya, istengyŕmŕlcs. A virágzat vagy a piros bogyói teája vŕrhas (?), sŕrgaság (?), fojlás (?), kŕhŕgŕs (?), magas vŕrnyomás (?), ŕrelmeszesedŕs (?), cukorbaj ellen jŕ. Az istengyŕmŕlcsŕből kŕszŕl tea szŕverŕsítŕ (+), idegnyugtató (+) hatású.

78.(!) *Cucumis sativus* L.; uborka. Az uborkahŕjjal borogatott arcról eltŕnteti a szeplŕket (?), a homlokra ragasztott uborkahŕj a fejfŕjást csŕkkenti (?). A sŕs uborka gyomorsav hiŕny esetŕn jŕt tesz (?).

79.(!) *Colocynthis citrullus* (L.) Ktze. dinnye, gŕrŕgdinnye. Hŕsos levele vízajtó (?), vesetiszítŕ hatású (?). Kedvelt piaci termŕny.

80. *Cucurbita pepo* L. var. *oblonga* Wield.; tŕk, fŕzŕtŕk. Az ŕhŕre fogyasztott tŕk mag bŕlfŕreg (?) (orsŕgiliszta ŕe“ *A lumbricoides*), ŕzgelesztaŕe ellen jŕ (?). Teája májbetegsŕg (?) ŕs vesegyulladás (?) alkalmával használható.

Az aprŕra megtŕrt, hŕjastól megpergelt tŕk mag negyed liter tejben feloldva a tehŕnnek a szŕjába tŕltve jŕt tehet, ha nem kŕrŕdik, vagy gyomorgyulladás van.

81. *Cydonia oblonga* Mill.; birsalma. A birsalmából készült szirup kaphagymás (?) esetében jó. A helyszínen nem termesztik.

82.(!) *Daphne cneorum* L.; cserevirág. Női nemi szervek gyógyítása, rendetlen vérzés (?) esetében virágzatából főzött tea használatos. Védett növény. A Garadosban terem.

83.(!) *Daphne mezereum* L.; farkashárs, vadboroszlán. Kéregéből főzött teával borogatták, a bledgették a fájós fogat (?). Ágaiból, kéregéből a ézhomásé testet, testrészt borogató, félrészt félrdöt vesznek (?).

84.(!) *Daucus carota* L. ssp. *sativus* (Hoffm.) Hay.; murek. A reszelt murkot áhore fogyasztva giliszta ellen (?) használták. A murekből főtt szirup kaphagymáscsillapító (?) hatású. A sárgaság (?) ellen kaphagymáscsillapító kaphagymáscsillapító orvosságot: a murek belét kifűrték, belevizeltek, és 2-3 napig félstre tőve tartották é majd a vizeletet megitták, s a murkot megették.

Az olajjal szeszekevert murkot kehe esetében etették a lóval. Éhore szeszekevert fokhagymát és reszelt murkot etettek a ézgelesztésé disznóval tbbszr.

85. *Delphinium consolida* L.; kék sarkantyú, szarkaláb. Teája szívfájás ellen használatos (?).

86.(!!) *Echium vulgare* L.; gyászpírító, gyászpirtusz.

Kórójából lábfájás, békavar ellen készült lemosó szer a tehennek.

87. *Eryngium planum* L.; kék kiringó. Kaphagymáscsillapító (+) tea készült kórójából. A helyszínen határában nem terem.

88.(!) *Eugenia caryophyllata* Thumb.; szegfűszeg, szekfűszeg. A szekfűszeg éz gombjáté lyukas fogba tőve szánteti a fogfájást (?). Megőrve, teának elkészítve magas vérnyomást csökkentő (?) hatású. Bolti fűszernövény.

89. *Euphorbia amygdaloides* L.; halalófü, halolófü, halálőfü. Egyike a leghasznosabb növényeknek. Sebre, vágásra, zúzódásra, daganatra tapasztva jó hatású. Levélben félresztik a ézvizesé lábát (?), s az aranyór (?) lőrdőjával javalják. Az égett testrészt (?) szintén locsolták a halalófü levélvel. Teája hastífusz (?) ellen használatos.

Az állatgyógyászatban is kaphagymáscsillapító, sok hasznosítású növény. Kaphagymáscsillapító sebekre teszik vagy levélvel locsolják. A farkas harapta seb és a medve ézcsabodásé legjobb orvossága (a tehennek). Tehén és juhnál a kaphagymáscsillapító sebeket locsolják levélvel. A járom által feltűrt nyakat (tehen), jágbevágott lábat (ló), patkó által leváslott kaphagymáscsillapító (ló), a hasított sebeket (általános) mind-mind e növény levélvel locsolják. A ló vérmórges sebet is mossák vele, s ezerjófű és halalófü tea keveréket itatnak a ézvárhuddóé tehennel.

90.(!) *Euphorbia cyparissias* L.; kutyatej. Szárából kifolyó éz tejeté (latex) ézf kaphagymásé-re kenik, s elmúlik (?).

91.(!) *Fagus sylvatica* L.; bék, békfa. A megszáritott, megtűrt békakéret teának főzve gyomormenés (?), vérhas esetében (?) itatták. Leve jó volt eredést (?) locsolni is. A békfahamuból főzött lúggal fejet mostak hajhullás (?) ellen. Férdőképp felhígítva vízzel bõrgomba (?), var (?) és röh (?) ellen használták.

Az állatok kezelésében is hasonló esetben alkalmazták. A porrá tűrt, száritott békakéretet puliszkaliszttal megpirítva száron, más esetekben lósósdival vagy vérfűvel társítva itatták gyomormenés, vérhas esetében é jó gyomor hatású. Lúgával a varas tehenet, lovat, a gyapjú lenyírta után pedig a juhot mosták le, locsolták. A ézbékfahájé, olajos terekbúza és békfalapi kevertét megvágva etetik a kehes lovat.

92.(!) *Ficus carica* L.; tengerifége. Megvágva, nyállal szeszekeverve kelisre kaphagymáscsillapító, kifakasztotta azt (?). Ritka bolti csemegeként ismerik.

93.(!!) *Fragaria moschata* Duch.; földi eper. Gyökeres-leveles szárát vadpetrezselyemmel teának megfőzve a tehen gyomorséle esetében rővidesen hatása van. Akkor is jó, ha a marha nem vizek, ézelakad a vizeé.

94. *Fragaria vesca* L.; berkeper, eper, erdei eper, szamóca. Leveleiből gyomorfogó, hasmenés elleni (+) tea készült. Májbetegeknek (?), vérhas- (?) és cukorbetegeknek (?) is hasznos lehet.

95.(!) *Fuchsia hybrida* Voss.; csengős fukszia, fukszia. A fukszialapít sebre teszik borogatóként (?).

96.(!) *Galanthus nivalis* L.; hóvirág. A hóvirág szirmai citromlével keverve esetenként a szeplős bõr (?) kezelõi. Felhasználták gárcsoldó (?) teaként is.

97.(!) *Galium aparine* L.; arankaragadvány, ragadványvirág. Indáját teának megfőzve ézhajhullástólé (?) mosták a fejet.

Levélvel félártszik a téhon szájfájását is.

98. *Gentiana asclepiadea* L.; epefű. Májbetegségek, epefájáskor teáját használják (+).

99. *Gentiana lutea* L.; dancia, danciagyökör, dancuragyökör. Levelének teája és a dancialapi közhé és lábdagadás (?) esetében használatos. A danciagyökör tea átvágycsináló (+), gyomorfájás ellenes (?) hatású, jó fojlás (?) ellen is. Magas vérnyomás (?) ellen csak borban kiátatva jó. A gyökér és a félártsziket egy napig vízben áztatva dohányzás (?) ellen jó illogatni.

A téhon gyomormenőse, puffadása esetében danciagyökér etetnek a beteg állattal. Kámfor, timsó és danciagyökör szeszes kivonata jó bedőrszerítő szer a disznó orbánca ellen. A sárga tárnics védett növény. A Nagybagmász, Ácsom sziklavápaiban, Fehérmészőn él.

100. *Helianthus annuus* L.; napraforgó. Olajos magvait embernek és állatnak hashajtószerként etetik (?). A kipréselt olaja írek, kenőcsök, de más szerek keverő keze is.

101.(!) *Helianthus tuberosus* L.; tőrtőpa. Tejfélel és lenmaggal pépet készítenek, s így rakják a kelisre (?).

A reszelt tőrtőpagumó tejbe téve, szőtt vászonon elterítve, kicsit megsózva a ló kelisre hasznos. Este, ha ráteszik, reggelre kifakad. Ma már ritka gyermeksemege.

102.(!!) *Helleborus purpurascens* L.; pa-ponygyökör, paponygyökör, paponygyökör, pa-ponygyökör.

A növény a helyi állatgyógyászatban, köztudottan a disznók betegségei esetében használatos. A kehes lónak papongyökér húztak a szágyőbe, az odahúzta a gennyet, s kicsepegett. A gyökér a tormával, főzőolajjal, tojással és cukorral szeszekavarva itatják a kehes lóval. A fejfájás, fej megdagadása, agyhártyagyulladás (?) vagy a disznó bármilyen betegsége esetében papongyökér húznak a szágyőbe. Ha használ, a fél megdagad, a befűzős helyen megfeketedik, majd az elhalt rész kiesik. Patkányirtásra is használják. A gyökér megtérve liszt készíthető keverik. Így a patkányt, vagy más rágcsálót meg lehet éztetni, márgezni.

103.(!) *Hordeum vulgare* L.; árpa. Zsákban, zacskóban megmelegítve a főtőmirigygyulladásra (ézmumusza), fájós fél (?) tették. Az árpasér jó vízkórság esetében (?).

104.(!) *Hydrangea opuloides* (Lam.) C. Koch; hortenzia. Levelét seborogatóra használják (?).

105. *Humulus lupulus* L.; komló. A ézkomlóvirágot (tobozszerű virágzat) altató (+), idegnyugtató (+) teának főzik.

106. *Hyoscyamus niger* L.; belőnd, belőndlapi, belindkoró, bőlőndlapi. Leveles szárát szeszezúzva, megfőzve gennyes sebre (?), ézkelisre (?), tétsre, daganatra (?) teszik borogatóként. Timsóban megfőzve fogfájásra (+) használatos bőlőndgetőszerként. Magját is a fájós fogba teszik.

107. *Hypericum perforatum* L.; vörfű, orbáncfű. Köztudottan, köztudottan gyógynövény. Kórójának levél és körsi se ekőmára (?) borogatóhoz használják. Szemborogatónak is jó a teája (?). Az emésztőszervek megbetegedései, hasmenés, vörhas, gyomorégés és bőlőgyulladás esetében isszák (+). Jó hatása van a máj működésére is (+). A (agyvörhas) esetében is használatos (?).

Az állatgyógyászatban teáját vagy más növényekkel mint lósódi, szulfú szeszezúzva gyomormenőse, gyomorgyulladás, vörhas esetében használatos téhőnek, lónak, juhok. A megszakadás esetében jelentkező ézhőrhudás is gyógyítják vele.

108. *Hyssopus officinalis* L.; ezsóp. Leve szemgyulladás (?) esetében borogatóként jó. Kórójából hűs (+) ellen készíthető 1978-ban Csíkszentdomokosról kivesszett.

109.(!) *Inula britannica* L.; árnygyökör. Virágos szárából köhőst, légcsőfájdalmat (+) szőntető tea készíthető.

110. *Iris germanica* L.; kökliliom. Gyökérét megtisztítva a csecsemőknek adják fogínyerősítő (+) és szájpenészt gyógyító hatású (?) védőget.

111. *Juglans regia* L.; dió, diófa. Leveléből főzt tea hajhullás, korpásodás (?), orbánc (+), átvágytalanság (?), de főleg mint hasfogó (+) és torokbőrlégető (+) szer jelentős. Ágyba téve bolhaűző hatású (?). Zöld termésbőrét köhőst (+) és torokbőrlégető (+) tea főzésre, míg a száraz csonthéjas termés héját csonterősítőként (?) használják fel. Ásszetérve, megrágv ézkelisre (+), eredőtre (+) jó. Altató hatást (?) is tulajdonítanak a magnak. A magból forró vassz kinyomott ézsirtő bőrgomba (+) ellen kenik a bőrre. A dióolaj (pác?) hajhullás (?) esetében jó bedőrszerítő szer.

112. *Juniperus communis* L.; boróka, borókafenyő, borsfenyő, borsika. A borsikabogyóból készült tea főleg húlósos betegségek esetén jó. Így a reuma (+), rekedtség (+) (amely megengedi a beteg hangszálat), torokfájás (+), nátha használatos. Puffadás esetén gárcsoldó (+), de vizelethajtó (+) hatása is ismeretes. Késérőn fogyasztva elhíjasodás, elhízás (?) esetén javallják. Ágait, bogyóit előgetve fertőtlenítésre (?) használják főként a rővön.

Állatoknál megvágott gyökérből főzött levét megszakadás, a szívverés, a vizelet esetén használják a terápia érdekében. A zabkóró borsfenyőmagot keverve indulás előtt etetve jót tehet a száraz kehes lónak.

113.(!) *Lactuca sativa* L.; fejes saláta, saláta. A salátaleves gyomorégésre (?) és gyomorsavpótlóként (?) használatos, mint gyógyhatású növény.

114. *Lamium album* L.; árva csalán, árva csihán, fehér csalán, lőgycsihán, lőscsihán. Később legelőre levelét sebre tapasztják (?), a fagyott testrészeire is fagyás ellen (?), a szívverés borogatására (?), aranyórá (?) főként a terápia érdekében használják fel. Virágjából idegnyugtató (?) tea és a húlós (+) elleni a bőséget okozó kőszív. Használják a felfolyás (?) esetében is, mint lemosó folyadékot. Gyökereinek főzete szamárkóró elleni hatású. Vízajtó (?) hatását is számon tartják.

115.(!) *Lathyrus vernus* (L.) Bernh.; borsóberék, tarkaberek. Virágait szilikózis (?) ellen főzik teának.

116.(!) *Laurus nobilis* L.; babóca, babóca, babóca. Leveléből főzött tea húlósos (?), a dióhéjjal és pergelt cukorral folyadék, tea a kóró ellen jó. Bolti fűszernövény.

117. *Leonurus cardiaca* L.; gyöngyajak, gyöngyajak, gyöngyajak, szúrós gyöngyajak. Virágos, leveles szárából főzött tea szívbetegeknek (+) használatos. Szívastma, fojlás esetén, de szívnyugtatóként is használatos. Pajzsmirigynek szintén jót tehet (?).

118. *Levisticum officinale* Koch.; leostyán. A leostyángyökére magára fogyasztva, teának megfőzve vízajtó (+), epetisztító (?) hatású. Teája a reuma, magas vérnyomás (+) ellen is felhasználható. Alkoholmalérgeskor jó a leostyán tea (?). Gyökere csihánlevéllel a szűzesség elleni szerként (?) ismeretes. Kockára vágva lapijával egyfőzött levét epekő (+) ellen fogyasztják. A leostyánlapi rágra fogfájásra (?) jó.

119.(!) *Lilium candidum* L.; fehér liliom, liliom, Szent-Antal virága. Fehér szirmleveleit szeszebe töve tartósítják és sebeket, pattanásokat (?) borogatására használják.

120. *Linaria vulgaris* L.; mezei tátogató, vad tátogató. Virágos szárának főzetét májbetegségek (+) és a reuma ellen használják fel.

121. *Linum usitatissimum* L.; len. Házilag a lenmagot megtörve, a des tejjel elegyítve kelésre (+), sebre borogató. A kelésre borogatóként használják a tőpával a szűzesség ellen, a des tejfőlével a petét kőszítve. A lenmagolaj a bőr felületén kenőanyagként sebek (+) gyógyítására jó. A mázzal kőszív mag megtörve a dőka (a dőka) ellen jó. A lenmagból kőszív a zúzók jó hashajtó (+).

A lenmagot sós tárkonnyal elegyítve a terhésnél a nyelvduzzatára (szájfájás?) használják. A kehes ló legjobb orvossága a lenmagból kőszív. A megőrölt lenmagot a des tejbe töve a lenmagos kőszív a lóseb, a kőszív a kőszív. Édes tej, lúdszír és lenmag keverékből kőszív a lenmaggyulladásos lovat. A kehes lónak lenmag olajat töltenek le a torkán. Ezt főleg a cigányok csinálják, hogy túladjanak a felhízalt, de kehes lovon. A lenmag pogácsát vízben áztatva s a levét a víz helyett a lónak adva jót tesz csitkőkehe esetén.

122. *Lysimachia nummularia* L.; fillőrfű. Leveles szárát a reuma teszt borogatására használják (?).

123. *Majorana hortensis* Mnch.; majoranna, majorána. Teájának gyomorfogó (?) hatása van, jó májbetegség (?) esetén. Használatos cukorbetegség (?) ellen is. A majoranna polyvaja (száritott zúzók) felszippanva elősegíti a szűzesség, fojlástól (?) hasznosított. Ritka, cserepes növény. A hőtő piacon veszik a Maros megyeiekől.

124. *Malva neglecta* L.; papsajt. Gyökereit megtisztítva gyomorsavtúltengés (?) esetén ettők. Levelét leforrázva rátettők az eredésre (+). Korong alakú, lapos terméseit, a papsajtot teának megfőzve a kőszív szerként (?), gyomormenés ellen (?) és a tártogatóként (?) használják.

125.(!) *Malus pumila* Mill. var. *domestica* Brokh.; alma, almafa.

Az alma jó vitaminpótló gyöngyajak. A főzött almával súrolva, s azt a csepegő alá ásva, mire elrohad, a fűzött almával a hiedelem. A sál alma vörhas (?) ellen jó. Hőjét megenni a szívverés ellen hasznos. Az almaecet a terápia érdekében hatású, vízzel keverve elhízás (?) ellen hasznos, de a bőrgyulladás (?) esetén is hatásos lehet.

Az almalapít száraz emberganóval, fehér fűzfa a reuma ellen (rohadt fa), a dőka egyfőzött főként a terápia érdekében használják. A disznó gyomorgyulladása, gyomorsavtúltengés esetén nyers, apróra vágott almát adtak. A töve a ló kehe ellen használják.

teh n gyomorm rgez sekor borecetet és almaecetet töltenek sz j ba, s almaecettel mosták le a l  sebes lábát is.

126.(!) *Malus silvestris* (L.) Mill.; vadalma, vackor. Savanyú gy m r cs t gyomorsavhi ny pótlására (?) használják.

A vadalma ecet fokhagymás  vel j  bed rzs l  szer, ha a disznó belázasodik, megcs m rlik.

127. *Matricaria chamomilla* L.; kamilla, sz kf . A legáltalánosabban használt háziszser. Borogat sra, p rl sra általánosan használatos. A b r k l nbn z  sérülései, betegségei eset n k ls  lemosószerként, mint pattanás (+) arc, bőrszárazság (?), (csih nl vel egy tt) fejevizket s (?), hajhullás (szesz s kivonata) (+), sebek (+), eredés (+), égési seb (+), kiütés (+), himlő (?) eset n és izzaszt szerk nt (?) egyformán hatásos szer. Az  r kszerve f l gyulladásos állapotaiban kit n  gyógynövény. Így a szemgyulladás (+), csip z s (+),  z rpa e eset n borogat szerk nt, szárazon  z kamillap rn nak e elk sz tve f lf j s (+) enyh ts re alkalmazott. A tápcsatorna gyulladásos megbetegedései, mint a gyomorgyulladás (+), vagy gyomorm rgez s (?), csemer (?), s rgas g (+) ellen is hatásos. Kisgyermeknél szájpenész (+) ellen  bl get szer, az aranyereseknek  lf rd  (?) k sz ts re alkalmazott n v ny. Javítja a h gyh lyaggyullad st (?), s használják a feh rfoly s (?) lemos szerek nt is.

A tehén v rhasa, s a disznó gyomors l se eset n is próbálkoznak adagolásával tea formájában. A baromfiaknak iv v z be t l tik, a tyúkoknak teak nt adják, ha a tarajukon valamilyen változást észlelnék.

128. *Melissa officinalis* L.; citromfű. Kórójából f z tt teáját m jbetegs g (?) eset n használják.

129. *Melittis melissophyllum* L.; dobrog nlapi. Torokfájás (?) eset n j   bl get  tea k sz l belőle. Ritka növényfaj, Ny ros kasz l in terem.

130. *Mentha crispa* L.; fodormenta, fodorminta. Izzaszt  (?) tea k sz l belőle. Általában az emésztőkészülék és légzőkészülék betegségei eset n használatos. Így gyomorgyulladás (+), m j f j s (?), epeg rcs (+)  s hasmenés (?) eset n használják fel. K ptet  hatása miatt a dohányzásról való leszoktatás (?) egyik szere. A légzőkészülék megbetegedései közül k h g s, torokfájás, fojlás, t d gyulladás, h l ses betegségek (?) ellen javallott. J nak tartják húgyhólyaggyulladás (?) eset n is. Idegnyugtatk nt is alkalmazzák (?).

131.(!!) *Mentha longifolia* L.; lómenta, l minta, vadfodorminta.

Az állatgyógyászatban torokgyík elleni f zet k sz l belőle a disznónak.

132. *Mentha piperita* L.; borminta, borsmenta. H l ses megbetegedések esetében j , s így k h g s (+), torokfájás (+) ellen isszák. H s t  (+), k ptet szer. Leveles ágait l bf j s (?) eset n borogatásra használják. Jó májbetegségek (+) gyógyítására is.

133.(!) *Mentha viridis* L.; k mformenta. Teája k h g s (+) ellen és g rcsold  hatásától fogva hasfájás (+) ellen j . Jó h s t  (+) hatása van.

134. *Morus alba* L.; eperfa, fehér eperfa. Cukorbetegség (+) eset n k sz l tea leveleib l. Vértisztító (?) hatású. A faluban nem terem.

135.(!!) *Myricaria germanica* L.; tamarikusgy k r, tamariska. Megsz r tott gy ker b l gyomormenés ellen tea f zhet  teheneknek. Az Olt porondos-f ves helyein (G lk t-pataka) található.

136.(!) *Nerium oleander* L.; oliander,  liander. Leveleit gyulladásra tapasztva (?) alkalmazzák.

137.(!) *Nicotiana tabacum* L.; doh n, dohány, tub k. Sz r tott levelét épen, vagy porrá mor-zsolva használják fel. A  zszivarat e megf zik, s lev vel mossák a fejet, hajhullás, hajmoly (?) ellen. Doh nyt r gtak, s a levét a f j s fogra vett k (?). K v r embereknek elh zas eset n (?) ajánlják a dohányzást. A m zes doh nylapi hatásos borogatóként oldalborda t r s-kor (?), de cserélgetve mellh rtyagyullad skor is (?). A kiáztatott doh nylev vel bespriccelt  gyb l elmenekülnek a bolhák (?). Z szp val  sszef zve pedig, k posztal vel elegyítve, 3-4 napig  relve a fejt t (fejt t  e "Pediculus capitis") (?) ellen k sz lt lemos szer. Ekc m s b r (?) kezelésére készített kever k,  r összetételéből hasznos szer a doh nypor.

Az állatgyógyászatban a doh nyl  itatása hatásos, ha a tehén  zmegf jja magat e vagy ha  zmeg ll a k r je e. Doh nypor és  sszet rt s  elegy t a szemh lyagos l  szemébe f jj k. A doh nyl  a varas l  lemosására is alkalmas. Ty kv sz, m j f j s eset n doh nyl vel itatták a tyúkokat.

138.(!) *Olea europaea* L.; maszlina, olaj-bogyó. Gyomorégés (?)  s gyomorsavtúltengés (?) eset n jót tesz a maszlinabogy . Bolti csemege.

139. *Orchis morio* L.; baszapurdi, purdivir g. Földalatti gum i megszárítva, porrá t rve, tejbe t ve kábitó erejű (?)

folyadék. Lányoknak készítenek nemi izgatószernek (?).

140. *Origanum vulgare* L.; erdei majoranna, szujfű, szulfű, szurfű. Egyike a legismertebb növényeknek. Teáját gyomorfájás (?), hasmenés (?), vérhas (?) esetén használják. Fulladás (+) elleni használata is ismeretes. Tisztítja a vesét (?).

A teát juh esetében szintén gyomorménés, vérhas ellen használatos, sokszor vízzel társítva.

141.(!) *Oryza sativa* L.; rizs, rizskása. Hasmenés (?) ellen vízben készített rizskását főzték.

Olajos tejbekását főznek a gyomorménéses teának malacoknak.

142.(!) *Paeonia officinalis* L.; bazsarózsa. A virág szirmaiból készített tea vakbőlfájás (?) esetén aranyórré (?) előfordokopp volt alkalmazva. Leveléből készített folyadék a láb borogatására szolgál, gárcsák ellen (?).

A virág szirmaiból főzött teát teával itatták meg évrühuddás (megszakadás) esetén.

143. *Papaver rhoeas* L.; pipacs, piros pipacs. Szirmaiból főzött tea hűtés, nátha (?) esetén jó, kárhűgáscsillapító (+) hatása miatt szamárhűgás (+) ellen használatos. Idegesség (?) elleni teaként is felhasználásra kerül.

144. *Papaver somniferum* L.; mák. A mákhőj teát csecsemőknek altatóként (+) használták. A pergelt mák vérhas (?) ellen hatásos. A sós előrdöbe elő aranyeresek megmákozták az aranyeret s évvisszahúzódt.

A teát borjúzásokor kijött borjútartóját megmákozták s így visszanyomták a teát testbe. Valószínű ísszehúzó hatása van (?).

145.(!) *Paris quadrifolia* L.; nógylevelű lapi. Egyik kőzismert éss hasznosított, sebtapaszként szolgáló faj. Nyílt sebekre, érsre, gennyhúzóként teszik (?). Véráscsillapító (?) hatása is van.

146.(!) *Pelargonium odoratissimum* L.; édesmuskáti, édesmuskáta. Levelét sebre tették, gennyhúzó (?).

147. *Pelargonium radula* (Cav.) L. H. rit.; recsmuskáta. Meghámozott szárát fogínyerősítőként (?) éss szájpénés ellen rágatják a kisgyermekkel.

148.(!) *Pelargonium zonale* L.; lizi, muskáti. Szárát megmosva, szesszel fertőtleníve vágokúpként alkalmazzák, ha a kisgyermek ézgyomra meg van sáve (gyomorszorulása van) (?). Levelét sebre tóve gennyhúzóként (?) használják.

149. *Petasites hybridus* (L.) G.M. Dch.; acsalapi, acsalapu, burusztujlapi. Levelét gyulladáskor, kések borogatására (+) használják. Fejre tóve napszúrás ellen védekeznek (?).

Leveléből főzött teával itatják ézgyusásodás ellen a juhokat.

150. *Petroselinum hortense* Hoffm.; peterzselyem, petrezselyem. Zöld levele vágycsináló hatású (?). Peterzselyemzölddel dőrszlik a hcsípést (+), sebre (?) borogatni is alkalmazzák. Gyökereiből vesebántalmak elleni teát készítenek, így vesegyulladás, húgyhólyaggyulladás, vízajtóként vízkórág esetén (+). A tejben megfőzött, elnyomkodott gyökert rongyba tóve a vesére borították vesegyulladás (+) esetén. A máhbe feldugva terhességmegszakításra (?) (mechanikai hatás) használták. Magját porrá tóve friss disznósírral ísszekeverve kenőcsként hajhullás (?) ellen használják.

A teát gyomorgyulladás esetén édes tejben főzött zöld petrezselymet itattak a beteg állattal. A petrezselyemzöldet csersznyeszárral, kokozakórával társítva vesegyulladás esetén adagolják, míg az állat vizelete megtisztul.

151.(!) *Peucedanum oreoselinum* (L.) Mnch.; mezei petrezselyem, vadpetrezselyem. Teáját vesegyulladás (?) esetén alkalmazzák vízajtóként.

Édes tejjel főzet gyomorgyulladásra, éss ha megáll a kördzása, a teának adják. Az állatok száját is, ha fáj (tejuh), bedőrszliként e növényel kenik.

152.(!) *Phaseolus coccineus* L.; fehér bivaly fuszulyka. Termőshelyét vérnyomás (?) elleni tea készítésére használják.

153. *Phaseolus vulgaris* L.; faszulyka, fuszulyka, paszuly. Zöld levelét (tőlen áztatva) fagyásra teszik (?). Helyét vizelethajtó (+) teaként fekete kokozával éss nyírfalapival egytőtt pedig cukorbetegség (?) kezelésére használják. A porrá tórt szemes fehér fuszulykát magára, vagy cukorral csonterősítőként (?), angolkór (?) ellen használják. Vízzel megfőzött porát ekmás test (?) kenésére alkalmazzák. Érelmeszesedés (?), magas vérnyomás (?) esetén is a felhasználás.

fuszulyka por jót tesz. A fuszulykaleves sz lhajt  hatású.

A tehén orb nca eset n pergelt vajfuszulyk b l olajjal keverve pépes kenőcs k sz l, ezzel kenik a sebes állatot. A fagyos fuszulykalapi, a szemes vagy porr t rt fehér fuszulyka ( zfuszulykaliszt e) a  zmete e és  zs rviz e gy a beteg juhoknál.

154. *Picea excelsa* (L.) Carsten.; fenyőfa, veresfenyő. A veresfenyő felhasználása szempontjából egyike a leghasznosabb gyógyhatású fa l knek. Szinte minden részéből k sz l valamilyen szer. Felhasználásra kerül a fa elégetett szene, a nyers vagy szárított k regb l f z tt tea ( zcserl e), a gyanta ( zfoly szurok e és  zveres j l s ( zfeny bojt e), elszáradt t lev l ( zcsereklye e), a lehullott toboz ( zcsal ka e) stb. Több esetben k l  k sz tt kenőcs,  r alapanyagát képezi a folyó- és veresszurok. A fenyőfa sz n  sszet rve és kis darabokban fogya v rhas (?) eset n használatos. A nyers kérget sebre (?) kenve, a k regb l f z tt  zcserl e gennyes sebek (?)   b rzs ross g elleni (?) fürdőzésre volt alkalmazva. A kov sszal, viasszal  sszege rt szurok kelés (?), eredés (?) gyógyítására alkalmas, a foly szurok hasad sos ekc m ra (?) m g a veresszurok és m hvi sz, vereshagymal , kovász és f z olaj keveréke orbánc (?) ellen használatos. A csicseri szurok r g sa orbánc (?) ellen használatos. A csicseri szurok r g sa fogtisz t  hatású (+). A fenyő újításból, feny bojt  mandulagyulladás (?), fojlás (?) ellen k sz lt tea. Be nt s formájában bélbetegségek (?), v rhas (?) eset n j . Kenyérrel fogyasztva a feny bojt  k ptet  hatású. A feny t kb l ( zcsereklye e) torokfájás (?), torokgyík (diftéria) (?) ellen k sz l tea, melynek v rtisz t  hatást (?) is tulajdonítanak. A piros term s tobozokb l k sz lt szirup k h g s (+), szilikózis (+) ellen igen hatásos. A csal kal  viasszal, zsírral és juhsav val ken cscs , úrrá keverve a b r kiütése eset n hatásos. A sárgasággal (?) gyanús beteg hosszabb ideig (30 nap) száradó csal k val telt szobába fektetők (aromaterápia) (+).

Az állatgyógyászatban is széleskörűen felhasznált gyógynövény. A feny fak regb l f z tt cserl , esetenként halol f vet is elegyítve a füzetbe, igen jó volt, ha a tehén nyakát felt rte a járom, de a l sebet is jól gyógyította. A veresszurok különböző elegyítő anyagokkal keverve (kovász, b zaderce, tejs n stb.) a sind ses lábú teh n körme közé t ve puh totta a sebet, de jó volt a kisebz   zcsics e kenésére is. A r zpor, v spor,  r lt bors, cukorpor,  v porrá t rve, a d h bog r (n n ke - *Melo  proscaraboides* L.) sárga lev vel  sszekeverve, langyos vízzel adagolva a veszett kutyának hatásos szer.

155. *Pimpinella anisum* L.;  nis,  n s. Teáját g rcsold k nt (+), sz lhajt k nt (+) használják, főleg a gyermekek számára. Vizelethajtó (?) hatásért is f zik.

156. *Pinus silvestris* L.; erdei fenyő, l cs, l csfeny . A r gy b l k h g s elleni (+)  s vízhajtó (?) tea k sz l.

157.(!) *Piper nigrum* L.; bors, csip s bors. Fogf j s eset n lyukas fogba t ve sz nteti a f j st (?). A borsos pálinka hasmenés (?)  s  zgeleszta e ellen (?) volt használva. A tűzbe sz rt megt rt bors és csip s paprika füstjével irtoposk t (?). Különböző anyagokkal  sszekeverve var (?) ellen k sz lt orvosság, kenőcs belőle.

A borsos tejet a juhok  zv r se e (csemer)  s a baromfiak bármilyen betegs ge ellen adják. A pulyka nyakán,   hányja ki a gy ngyeit e, lábukat ecetbe mártják, s 3-4 csip s borszemet nyeletnek le vele. A ty kv sz ellen borsos és paprikás szalonna kockát nyeletnek a beteg állatokkal. A borsos, fokhagymás pálinka j   zgeleszta e elleni hajt szer a disznónak. A kutya veszett ge ellen l. 154.

158.(!) *Pirus sativa* Lam. et Dc.; k rte. Gyümölcse sz lhajt  (?) hatású.

159.(!) *Pisum sativum* L.; borsó. A főtt, sült meleg bors szemet három napig fogyasztva sikeresen használták b lgiliszta, b lf reg ellen (?).

160. *Plantago major* L.  s *Plantago media* L.; útifű,  tilapi. K ls leg gennyes sebekre,  zkelisekre e (+) tapasztják. Feloldja a  zv r fek lyeket e, borogat sk nt teszik a lábszárra (?). Teája k h g s (+), fullad s (+), torokfájás (?) ellen j .  zBogy j nak e te ja idegnyugt t  (?) hatású, tartják.

161. *Polygonum aviculare* L.; pajzsf , parcsf , porcsf .  rd gbord val, kimagzott csih nvir ggal  sszed rs lve teáját v rhas (+), b lhurut (?) ellen használják.

162.(!!) *Polygonum bistorta* L.; r knyakf , s klapi.

Gy ker nek z zat t, de leveles szárát is teának f zve a tehenek v rhasbetegs ge eset n adagolják.

163. *Polygonum hydropiper* L.; *Polygonum persicaria* L.; hunyor, hunyorf . Level t  zszuny k e (es hoz  p csile  e“ *Haematopoda pluvialis* L.) csípése eset n d rs lik a cs p sre. Lev t szepl  ellen (?) használják, és sebek borogatására (?).

Az állati sebek egyik legjobb borogat szere, megakadályozza, ki zi a legyek l rv it ( zny vek e) a sebből.

164.(!) Polygonatum officinale L.; medveszöllő. Főzetét a gyenge szem erősítőre (?) használják lemosószerként.

165. Populus nigra L.; nyárfa, fekete nyárfa. Leveles ágait reuma elleni (+) főzetre használják.

166. Potentilla anserina L.; fehérhátú hátlár, libapimpó, libafű, lúdláb, lúdlábfű, pipepimpó. Teája hasmenés (+), gyomorgyulladás (+) és kicsinek bűnhurut (+) ellen használatos. Főzetét vérzástscsillapítóként (+) is használják, sőt a hányás zavarai (?) esetén is ajánlják. Jónak tartják hűtés (?), szamárkóhőgés (?) esetén is.

A teának gyomormenés elleni tea készíthető főzetéből.

167. Primula veris L.; kakasvirág, kakukkvirág, kankalin. Főzetével daganatot (?) borogatnak. Virágának teája szemet párolni (?) jó. Főleg köptetőnek (+) és köhögésgátló (+), tőrdőgyulladás (?) esetén használják. Sárgaság (?), májbetegség (?) esetén is próbálkoznak vele.

168. Prunus avium L.; cseresznye, cseresznye. A cseresznyeszár (terméskocsány) teája vizelet-hajtó (+), vízkórság ellenes (+), vesetisztító (+) hatású. Húgyhólyaggyulladás (+) esetén is felhasználják.

169.(!) Prunus domestica L.; szilva. A nyers szilvát gyomorsavpótlóként (?), míg az aszalt szilvát megfőzve levesen hashajtóként (?) használják.

170. Prunus spinosa L.; kőköny, kőkőny. Savanyú bogyóit hasmenés ellen, hasfogóként használják (+). A helyi kőköny ritka, Szedlokán van pár bokor belőle.

171. Pulmonaria officinalis L.; dungó-berek, dungóvirág, tődfű. Leveles, virágos szárából köhögésgátló (+) és légcsőhurong (+) ellen főznek teát.

172. Quercus petraea (Matt.) Liebl.; cserefa, tölgyfa. A szárított cserefa kéreg főzetét kiősekk lemosására (?) és aranyórárdőkként (+) hasznosítják főleg. Teáját gúsdóság (?), hasmenés (+) esetén és terhességmegszakítóként (?) itták. Leveléből izzadásgátló (?), vérzástscsillapító (+) és elhízás elleni (?) tea készíthető.

A kéreg főzete, de a cseremakk is gyomormenés esetén használatos a teának.

173.(!!) Ranunculus repens L.; lantornafű.

Sebek (?) borogatására használják, főleg a lovagnál.

174.(!) Raphanus sativus L. convar. niger (Mill.) D. C.; fekete retek. A gyökeret kifúrva, cukrot vagy mézet tőve bele, fogyasztják sárgaság (?), illetve epekő (?) ellen. A gyökér reszeléke gyomorégés (?), mázzal összekeverve fojlás (?), tormával elegyítve pedig dohányzás (?) ellen használatos. Levét szirupnak elkészítve szamárkóhőgés, cukorbetegség vesekő (?) esetén jó.

175. Rheum raphaniticum L.; rebarbara. Levélnyelét rágsálva hashajtó hatású (+). Gyermekcsemege, de ritka.

176.(!) Rhinanthus alectorolophus (Scop.) Pall.; csengőkóró. Virágos szárát fekete lyes gyomorbántalmak (?) és epe-, illetve májgyulladás esetén használják (?).

177.(!) Ribes grossularia L.; fűge, egres. A belőle készíthető bort gyomorfekély (?) ellen isszák.

178. Ribes nigrum L.; fekete ribizli, fekete ribiszke. Leveléből májbajra-sárgaságra (?), fojlásra (?) készíthető tea, vérnyomáscsökkentő (+), vizelethajtó (+) hatású. Bogyós termése vérpótló hatású (+), és csuklás esetén (?) is használatos. A fekete ribizli bora vérnyomást emelő (+), vérpótló (+), vérserzésnyomás esetén (+) hasznosítható.

179.(!) Ribes rubrum L.; piros ribizli, piros ribiszke. A bogyójából készíthető bor vérnyomást emelő (+) hatású. Úgy tartják, hogy aki vérben (?) volt, annak minél több piros ribizli bort kellett innia.

180. Ricinus communis L.; ricinus. A ricinuszolaj hashajtó (+) hatású.

181. Robinia pseudacacia L.; akác, akácfa, fehér akác. Levelét eredésre (?) teszik. Az akácfavirágból készíthető tea hűtés (+), köhögésgátló (+) esetén használatos. Még a gyomorműködés (?) elősegítésére és húgyhólyaggyulladás esetén is használják.

182. Rosa canina L.; csipkefa, hecselli, seggvakaró, rózsabogyó, vadrózsa. Jól ismert és hasznosított népi ny. Fáját először a kicsepegő levélvel kenik a bőrgombás bőrt (?). Levelének teáját, de magát a levelet is közdagadás (?) esetén borogatóként használják. A hecserlivirág szirmait tejszínnel, szurokkal összekeverve kenőcsként használták.

bőrzsírosság esetén (?). A bogyójából főzött tea vitaminforrás a szervezetnek. Ugyanezt a teát gyomorfájás (?), hasmenés (+) esetén használják. Jó meghűlés, kórházi ellen is (?). A szívastma (?) és idegnyugtató (?) hatásán fogva ezek ellen is ajánlják. A bogyó húsát a lyukas fogba töve szánteti a fogfájást (?).

183. Rosa spp.; tearózsa, rózsafélék. A szárított rózsaszirmból főzött rózsaméz kisbabák szájpenésze (+) ellen használatos.

184. Rubus caesius L.; szeder. A szederlevél teával borogatják az ekcémás (?) bőrt, de vörtsztító (?) és nyugtató (?) hatást is tulajdonítanak neki. A szeder gyümölcséből hasmenés elleni tea (?) készíthető, gyermekeknél enyhén használatos (?). Ritka erdei cserje kőrisnyelvény, Szedloka fejében terem.

185. Rubus idaeus L.; málna, mánafa, mánabokor. Leveléből főzött tea lábfájás (?) párolására, a levél maga pedig seb borogatására (?) használatos. A tea átvágyicsináló, gyomorégés, gyomormenés, gyomorsavtúengés és sárgaság ellen is jó (?). A málna gyümölcséből készíthető szirup rekedtség (?) és tödgyulladás (?) esetén hatásos.

186. Rumex acetosa L.; sósdí, sóska. Gyomorsavhiány ellen és dohányzásról való leszokás (?) céljából is fogyasztják.

187. Rumex alpinus L.; lórum, nagy lórum. Gyökérét megreszelve, tejbe és kovászba három napig érlelve sárgás folyadék keletkezik, melyet a reggel (+) kezelésként használtak.

Az állatgyógyászatban leveles, kimagozott szárát gyomormenés esetén használják, minden nagy állatnál.

188. Rumex crispus L.; lórum, lósósdí, lósózsdí, vad lósósdí. Virágos, kimagozott szárát gyomormenés (+) és vérhas (?) esetén használják.

A lósósdí tea vörfűvel társítva a nagyobb házi állatok legjobb gyomormenés, gyomorgyulladás, vérhas elleni szere (bárányok regliszt és ecetes puliszkaliszt keverékével). Levét használják a tödgyulladéskor is, borogatóként (tehénnek).

189. Salix alba L.; fűzfa, pimpófa és Salix cinerea L.; rakottya. A porrá tört szárított kőreg sebre hintve vörzscsillapító (?). A ékeregés teáját nyírfalevéllel társítva reuma elleni fűzöldő (+) készíthető, de jó lázcsillapító (+) hatású. Használják aranyfűzöldőnek (?) is. A fűzfalapi, reuma kezelésként (+) alkalmas, a rakottya is! Ugyanez hajhullás (?) esetén is használatos. A ékpimpója (barkavirágzata) szon-re töve s ecettel társítva jó pároló szer nátha (+) esetén szentelt pimpót (barkát) torokfájáskor (?) nyelték le.

Az állatgyógyászatban a fűzfa kőregből főtt teát a gyomormegzéses tehen itatására, s az élemrésedett lábú bárány és juh lábának locsolására használják. A kehes ló kezelésként használt fűzfapapló és ézfűzfaron felhasználását l. az 5. és 125. szócikkben. A szentelt pimpót meggyújtva a tehen és juh tögyének füstölésére használják, ha megmarja a menyed (menyét), kígyó, vagy ha ézmegszopja a boka. Hatásos a tögyomlás esetén is.

190. Salvia officinalis L.; zsálya. A zsálya levét foggyulladás (+), fogínygyulladás (+) és mandulafájás (+), tödasztma esetén használják ártógetőszer-ként. A szem (?), fül (?) és fogfájás (+) esetén szintén hatásos. Teáját borogatóként ekéma (?) és gusa (?) ellen hasznosítják. Hatásosnak tartják iszákosság (?) esetén is.

191. Sambucus ebulus L.; fűdi bodza, gyalog bodza, bódás bodza. Virágaiból főzött teáját iz-zasztószerként (+), kőptető (?) és vörnyomáscsökkentő (?) hatásúként főzik.

A vörjáróval egyfűtt megfőzve "leveles ágaikat zsákba varrva a tehen lábcsavarodása esetén borogatóként használják.

192. Sambucus nigra L.; bocza, bodza, fekete bodza, vadbodza, bojza, bozza. A kőregéből vizelethajtó (?) tea készíthető. Levelét reuma és daganatok borogatására használják, a levél és kőreg főzetét viszont az eltört tehen testét és a esetén fűzöldő formájában hasznosítják. Virágából készíthető teáját izasztószerként (+), hűléses betegségek, légcsőhurut (?) esetén javallják. Teáját és szirupját (citrommal, cukorral elkészítve, kőt hígítva) a tejelválasztás (?) fokozására és idegnyugtatóként (?) használják. A levél és virág főzete gőrcsoldó (?) hatású.

A tehen testén levő daganatot felfőzött víz és bor keverékbe tett timsó, méz és bodzafa virág levéllel ártótehen

193. Satureja hortensis L.; csombor, csombord, kerti csombord. Teáját fogfájásra (?), májbetegségre (?) és vörnyomást csökkentőként (?) használják. Éhre fogyasztva bódásreg ellen jó hatású (?).

194.(!) Secale cereale L.; rozs, tavasz rozs.

A tavasz rozs állatgyógyászatban szőlésű felhasználásra talál. Készíthető a kehes ló gyógyszere. A szemes rozs adagolása a tehen felpuffadása, csumás (csitkókehe) ló, a sárvizes, aprós juh esetén a pergett és

megtárt rozs cukorral, bádskövirággal (kannel) és avas hájjal keverve a ló zablájára kerül, hogy indítsa meg a folyó kehet. A nyers, tart pityóka rozssal szintén a folyó kehe ellen való. A rozskorpából készült moslót a tényomorgyulladás, a ló szörföge ellen hasznosítják. A rozból főzött pálinka után maradt ézmalátát, ézmalótát a ellen adták, de ezzel borogatták lemesedés esetén is a juh lábát.

195.(!) *Sedum acre* L.; varjúhajfű. Pozsgás leveleit reumás bedárrzástlőszerköt (?) használják, szeszes oldatban szátnyomva.

196.(!) *Sempervivum tectorum* L.; körözsa, kávirózsa, házi körözsa. Leveleiből kicsavart levét a fájós félbe csepegtett (?).

197.(!) *Senecio rupester* W. et K. és *Senecio vulgaris* L.; rontófű. Kórója megtártve, megsózva vakátásra, tartásra használatos (?).

Az állatok sebeire, daganataira szintén használatos, főleg a ténynek és lónak.

198.(!) *Silene armeria* L.; cinktoria, cintória, cintórium. A névnyt ásszetvesztik és az ezerjófű (*Centaurium umbellatum*) helyett szedik. Felhasználása hasonló ezzel. A hatásmódot, felhasználásmódot l. az 57. szócikknál.

199. *Sinapis alba* L.; A mustármagot megdarálva eszik, érelmeszesedés (?) ellen. Éhgyomorra fogyasztják.

200.(!) *Solanum lycopersicum* L.; paradicsom, piros paradicsom. A ékelises sebre paradicsomszeletet tettek. Szájfájás (?), torokgyulladás (?) esetén jó volt a piros paradicsom leve. A gyomorsavhiányra (?) sok paradicsomot kellett enni.

A tény és a juh szájfájása esetén a sós tárkony mellett paradicsomot is kentek a fájós szájra, kártámsindésekor pedig paradicsomot kártázték a kártármre.

201.(!) *Solanum tuberosum* L.; pityóka. A pityókás verembe fektették a hűléses beteget (?), s helyrejtett. Szeletet vágva fagyásra (?) tették. Reszelve, ecetes en a lázas beteg kezébe és talpára kártázták, csökkenti a lázat (?). A reszelt pityóka az elgett testrésze (?), fagyásra (?) is jó. Kívül, borogatóköt a hasra tették gyomorgyulladás esetén (?). Kipréselt leve cukorral fogyasztva gyomorfekély (?) ellen használatos. A ézsóska pityóka (sóban, hájában megfőzött vörhas (?), míg a sít pityóka szélhajtó (?) hatású. A ézpityókapárló húgyhólyag gyulladáskor (?) tesz jót.

Az állatok betegségei ellen is jól használható. A nyers pityóka szeletek bádsvirággal (bádskövirággal) a tény kártárgáse, vereshagymával gyomormárgése ellen jó. A moslókba belevágott fagyos pityókát a juh ézsárvize (ézsárvíz) esetén adják addig, amíg meggyógyul.

202. *Sorbus aucuparia* L.; belekenyer, belekenyér. A belekenyer kőreg főzete fájós fogba blágetni jó, szánteti azt (?), de jó hatása van gyomormenés (?) és vörhas (?) esetén is. Leveléből készült tea hashajtó (?) hatású. Az érett bogótermések akár nyersen, akár szárítva és teának megfőzve étvágycsináló (?), magas vérnyomás (?) és vesekő ellenes (+) hatású, úgyszintén a cukorbeteg (?) ellenszere is.

A kőregből készült tea gyomorgyulladás, gyomormenés és vörhas (borjú) ellen használatos az állatgyógyászatban.

203.(!) *Spinacia oleracea* L.; spenót, spenótlapi. A spenótból készült ételek vörpótló (?) hatásúak.

204.(!) *Stellaria media* (L.) Cyr.; tyúkorrfű. Leveles szárának zúzalékát sóval ásszekeverve tkáztetre, romlásra (?), sebre (?) teszik borogatóköt.

205. *Symphytum officinale* L.; nadály, fekete nadály. A fekete nadály gyártkerének reszeléke, félid feletti részeinek főzete jó borogató repedés (+), tartás (+), ézcsontszújás (csonttritkulás) (?) esetén. A gyártkő reszeléke és des tekelések (+) borogatóására alkalmas, míg gyógyszeres, csípős borsos keveréke az ekémás (+) bőr kenésére használatos. Az égész névnyből készült főzet aranyereseknek (?) hatásos félrdő.

Az állatok gyógyítására is gyakran használatos. Teája vörhas, ézvörhuddás esetén itatódik, félileg a tény és tögyromlása, míg haláló füvel ásszefőzve a ló lábátártásának (?) borogatóására, de a disznó lábának ántártására is használatos.

206.(!) *Syringa vulgaris* L.; fehér boroszlán, fehér orgona. Levelét sebborogatóköt használják (?), de jó repedésre, tartásra is. A borogatóásra használt főzet a trombózis (l) lábára rátve is jót tesz. Fehér virágainak zúzata tejszínnel és cukorral ásszekeverve kenőcs formájában a bőrszárazság ellen orvosság.

207. *Taraxacum officinale* Webb.; cikória, gyermekláncfű, lánclapi, pitypang, sárgavirág. A szárított cikória gyártkőből készült főzet epe- (+) és májfájás (+) ellen, míg a virágaiból készült szirupjának (100 virág, 1 kg cukor...) kártárgáse, fojlás, tédóasztma (?) esetén van hatása. Levele főzete, de maga a levél is reuma esetén jó borogatószer.

Teája elhízás esetén is jót tesz vizelethajtó hatása (+) révén.

208. Theobroma cacao L.; kakaó. Elkészítve kávénak vérnyomásemelő hatása van (?). Exotikus élvezeti cikk.

209. Thymus spp.; kakukkfű, mezei csombor, vadcsombor. Leveles főzletéből hajhullás (?), korpásodás (?) ellenes és szepilőirtó (?) tea készíthető. Szájgyulladásokat, szájpenészes (?) esetében is felhasználható. Májbetegségeknél sárgaság (?), bélgyulladás ellen is ismert. Vérnyomáscsökkentő (?) és vizelethajtó tulajdonságot (?) is tulajdonítanak neki. Leghatásosabb azonban kaphagymás (+), légúti gyulladás (+) és tüdőasztma (+) esetében.

Vadcsombort rágatnak a gyomorgyulladásos teával is.

210. Tilia cordata Mill.; szádokfa, szádogfa, hársfa. A hársfavirág főzetét főleg húlések megbetegedések esetén használják, így rekedtség, kaphagymás (+), nátha (+), torokfájás (+), s mázzal keverve tüdőgyulladás (+) ellen. Jó izzasztószer (+). Nyugtató hatásánál fogva jó az idegeknek (+). A kávéból főzött tea hasmenéses (?), bélgyulladás (?) esetében jó. Vizelethajtó hatását is ismerik (+).

211.(!) Trifolium pannonicum L.; fehér herebotikó, nagy fehér herebotikó. Virágjának főzete fojlás (?) és tüdőgyulladás (?) ellen használatos.

212. Trifolium pratense L.; piros here, piros herebotikó. Húlések betegségei (+) ellen készíthető tea belőle.

213. Trifolium repens L.; fehér here, fehér herebotikó, fehér herevirág, vadhere. Teáját torokfájás (+), vesegyulladás (?) és idegnyugtatóként (?) használják. Jónak tartják fehér folyás (?) esetében is.

214.(!) Triticum vulgare Vill.; búza. A melegített búzára fekvő vesegyuladást (?) enyhítettek. A búzakarpa (derce) leforrázva a lábizzadás (?), ésdes tejben megáztatva ézkelisre, daganatra (?) használatos. A finom liszt elkeverve ágysebekre (?), szeszpedig eredésre volt használatos.

A forró tejet és búzadarcát összekeverve a juh szájsindésekor alkalmazták. A savanyú kovászi a disznóknak gyomorszáj esetében tett jót. Szappanos forrásvízben vajjal, olajjal keverve sósan ézgelesztahajtó szerként használatos.

215.(!) Tropaeolum majus L.; sárgó sarkantyú, sárga töcsres. Levelének főzete hasmenéses (?) ellen jó.

216. Tussilago farfara L.; bókavirág, martilapi, sárgavirág. Levelét nyílt sebekre és ágysebekre borítják (?). Pipába tett szárított levelét gárcsúszó kaphagymás (+) ellen szívják. A leveli teája izsakosság (?) ellen is használatos. Virágjából készíthető tea kaphagymás, szamárkaphagymás (+), hárghurut (+), mellhártyagyulladás (+) és tüdőasztma (+) esetében hatásos. A virágból főzött szirup fojlás (+) és szilikózis (+) esetében igen jó gyógyszer.

A teával lába, ha varas, leveléből készíthető főzettel kell borogatni.

217. Urtica dioica L.; csihán, csihány, csalán, csipős csihány. Sokféleleken és sokféle betegség ellen felhasznált népi gyógyászat. Gyökereiből készíthető főzet hajhullás, korpásodás (+), kiütés (viszketegség) (+), sárgaság (?) és timsóv. Ágyszefőzve a lőföldöt aranyóra (+) ellen jó. A ézcsihánagy, vagy a csihánnal való megverégetés gyógyította a szívastmát (?), a húlések megbetegedéseket (zsába) (?), s a huzattal (?) is jót tett. A zöld, leveles csihán, de a ézkimagzott csihán is sokféleleken volt használva. Teaként elkészítve ekcémára (+) borogatóként, ágysebszintet (+), pattanásos arcnak lemosószerként és vizelethajtóként (+) használják. Más anyagokkal elegyítve szintén jó hatású a népi betegségei ellen. Így cukros leveként tisztító (?), szeszben elmorzsolva, kioldva ízletis fájdalom (+) bedárgyszereként, kamillával ágyszefőzve a bőr szárazsága (+) s leostyán levelével társítva izzasztószerként, elhízás (+) ellen használatos. Felforrósított csalánlevelekre rálve megszakadt a terhesség (?).

A tehének és juhok sindése esetében csihánt forráznak, s azt adnak, s levelét itatják a beteg állattal. A disznók mindenféle betegsége ellen jó a csihán, úgy-sintén a baromfinak is keverttel elegyítve. A teával tőgynek kigyó által tárt megmarásakor vízben áztatott kigyóbőrrel súrolták a tőgyet, s kilenc szál csihánnal veregették azt. Mágikus gyógyításmóddal (ráolvasással) is társították a mechanikus gyógyítást.

218. Vaccinium myrtillus L.; áfonya, fekete áfonya, fekete kokozsa, kokozsa. Leveles ágaiból főzött tea hasmenéses (+), gyomorgyulladás (+), vérhas (+) ellen használt. A bogyók szeszoldatban szintén jó gyomorfogó (+) hatásúak és tisztítók is (?). Kórójának főzete fuszulykahájjal és nyírfalapival cukorbetegség (+) ellen hasznos. Jó lehet ágybavizeléses (?) esetében is.

Kórójának főzete a teával vesegyulladás esetén használatos.

219. Vaccinium vitis-idaea L.; piros kokozsa, kokozsa. A piros kokozsakóró teát vesefájás, vesegyulladás (+) esetében adagolják. Javasolják még idegnyugtatóként is (?).

220. Veratrum album L.; ászpa, zászpa. A gyűkeréből főzött zászpalevet vágott dohány- és káposztaléval keverve, érlelve, a keverékekkel haját mostak, majd lekvárták a tetvek (fejtetű) ellen.

Az állatgyógyászatban is a zászpalevet készítő lősködők, tetvek ellen főzték a tehen, kecske, disznó esetében. Ugyancsak ez a jó antizöszter h (ló) és var (juh) esetében. Megjegyzendő, hogy a lemosott állatot azonnal letakarják mert mérgező.

221. Verbascum phlomoides L.; rőfarkkóró. A kórójából főzött teát ézfójlásé ellen használják (+).

222. Viola odorata L.; ibolya. Későleg levelének teája és a levél az ekémás (?) bőr borogatására hasznosítható, belsőleg gyomorfájás (?) ellen jó.

223. Viola tricolor L.; fecskefű, fecskevirág, vadárvacska. Teája hűs (?) ellen, borogatóköt reumára (?) és bőrbetegségek (+), gyulladós sebek (+) ellen használatos. A női nemi szervek gyulladása esetében jó lemosó szer (?).

224.(!) Viola witrockiana Gens.; árvacska. Teáját hűs (?) ellen fogyasztják.

225.(!) Vitis vinifera L.; szőlő. A savanyú bor gyomorsavhiánykor használatos (?), emeli a nyomást is (?).

226. Zea mays L.; kukorica, rőkbúza. A főtt kukorica elhízás (+) ellen hatásos, a pattintott kakas gyomorsavtútlengés (?) ellen. A torzsavirágzat ézbajuszaé megfőzve vizelethajtó (+), vzhólyaggyulladás (+) és vesekő (+) hatásos. A pergelt kukorica-liszt vízzel elkeverve s bőrre tapasztva jó a bőrszíroság (?) ellen. Tejben áztatva viszont a kelisre jó (?), kifakasztja azt. A forró puliszka ekémára (?) tőve csők-kenti a fájdalmat.

A puliszkaliszt lósódi maggal, bkkfakéreggel ecetesen a tehen vőrhása esetében, míg hályogkőkövel keverve a keblónak jó. Dőgvőszakor szőnamulhas rőkbúza kevertet adnak a baromfinak.

Á
Pótlók (P)

1. Szőnamulha. A szőnatredék és készőnbőző nővőnyek magjai kőpezik. Forró vízzel leíntve izzasz-tőszter hűsés, náthás esetekben, felfázás, vzhólyaggyulladás esetében használják. Párját belőlegezve szívasztma és tődőasztma ellen használják. A szőnamulha főrdő aranyő ellen is jót tesz. A pára főfájás, főlfolyás esetében is hasznosítható.

Az állatgyógyászatban a szőnamulha forrázatát kenderzsákra íntik s borogatják a tődőgyulladós tehenet, vesegyulladós lovat. A szőnamulha pára jót tett a csitkőkehe, kehe esetében is, az állat fejőre húzzák a zsákot, hogy a ló őlegezze be.

2. Lóganyő tea, lódió tea. Kamillát és ézlódiótő főztek íssze gőzbe csavarva. A keletkező tea hűhőgős, tődő volt jó. A kis gyermekeknek a csitkő, míg a felnőtteknek a ézlódióé volt a hatásosabb. Az iszákos embernek is lóganyő levőcsavartak le a torkán.

3. Marhaganyő. Sóval meghintve, egy fehő rongyba beletőve hatásos borogató volt az őgett sebre.

4. Hangyaboly. A fenyőcsereklőből készőlt hangyaboly mindenestől megfőzve hűsés betegségek esetében jó főrcsolgáltat. Teája is iható.

2. A csíkszentdomokosi ember- és állatgyógyászatban használt nővőnyek felhasználási módjának mutatója

2.1. Embergőgyászat

Á
Á
- agyvőrzés (gutta) 107(?); alkoholmőregzés 118(?); altató 105(+), 111(?), 144(+); angolkőr ellen 153(?); aranyő ellen 27(?), 38(?), 42(!)(?), 114(?), 127(?), 142(!)(?), 144(?), 172(+), 205(?), 217(+), P1;

- ézárpaé ellen 127(+); ágybavizelés 218(?);

- belsőrzés 4(?), 51(+);

- bőbetegségek 57(+), 154(?); bőfőreg, bőlgiliszta ellen 80(?), 159(?), 193(?); bőlyulladás ellen 107(+), 125(!)(?), 209(?), 210(?); bőhurut ellen 161(?); bőhurut ellen (kicsiknek) 166(+); bolhaűző 14(?), 38(+), 41(?), 111(?), 137(?); borjúorbánc 47(+); borogatás a lábszárra 160(?); bőrbetegségek esetében 12(!)(?), 26(+), 57(?), 223(+); - cukor baj, cukorbetegség 74(?), 94(?), 123(?), 134(+), 174(!)(?), 202(?); - csalánkiőés 4(?); csemer ellen 127(?); csipázás 127(+); csonterősítő 76(?), 123(?); ézcsontszűjéé (csonttritkulás) 205(?); csuklás 28(?), 70(!)(?), 178(?); - daganatra 89(?), 106(?), 167(?), 192(?), 214(!)(?); darázs csípés ellen 70(!)(?); dohányzásról való leszokás 10(+), 36(?), 38(+), 99(?);

130(?), 174(!)(?), 186(?); - ekcÁ©ma borogatása 10(?), 25(!)(?), 26(+), 38(?), 47(+), 107(?), 137(!)(?), 153(?), 172(?), 184(?), 190(?), 217(+), 222(?), 226(+); ekcÁ©mára 226(?) â€" forrón; ekcÁ©más bőr 205(+), 206(+), 207(+), 208(+), 209(+), 210(+), 211(+), 212(+), 213(+), 214(+), 215(+), 216(+), 217(+), 218(+), 219(+), 220(+), 221(+), 222(+), 223(+), 224(+), 225(+), 226(+), 227(+), 228(+), 229(+), 230(+), 231(+), 232(+), 233(+), 234(+), 235(+), 236(+), 237(+), 238(+), 239(+), 240(+), 241(+), 242(+), 243(+), 244(+), 245(+), 246(+), 247(+), 248(+), 249(+), 250(+), 251(+), 252(+), 253(+), 254(+), 255(+), 256(+), 257(+), 258(+), 259(+), 260(+), 261(+), 262(+), 263(+), 264(+), 265(+), 266(+), 267(+), 268(+), 269(+), 270(+), 271(+), 272(+), 273(+), 274(+), 275(+), 276(+), 277(+), 278(+), 279(+), 280(+), 281(+), 282(+), 283(+), 284(+), 285(+), 286(+), 287(+), 288(+), 289(+), 290(+), 291(+), 292(+), 293(+), 294(+), 295(+), 296(+), 297(+), 298(+), 299(+), 300(+); eltÁ©rt testrÁ©szre 192(?) â€" fÁ©rdözÁ©s; epefájás 57(+), 70(!)(?), 98(+), 207(+); epegÁ©rcs 130(+); epegyulladás 176(!)(?); epekő ellen 118(+), 174(!)(?); epekő 38(+), 40(?), 65(?) â€" elhajtó; epeműkÁ©dÁ©st javítja 66(+); eredÁ©sre 43(!)(?), 48(!)(?), 76(?), 91(!)(?), 111(+), 124(+), 127(+), 145(!)(?), 154(?), 181(?), 214(!)(?) â€" szesszel; epetisztító 118(?); - Á©gÁ©si sebre 1(!)(?), 48(!)(?), 107(+), 121(+), 127(+), 214(!)(?), 216(?), 217(+), P3; Á©gett testrÁ©szre 89(?), 201(!)(?); Á©relmeszesedÁ©s ellen 31(!)(?), 42(!)(?), 50(?), 77(?), 118(+), 120(?), 153(?), 199(?); Á©rtágító 124(?); Á©tvágycsináló 23(?), 40(+), 57(+), 70(!)(?), 99(+), 123(!)(?), 150(?), 185(?), 202(?); Á©t-vágyfokozó 24(+); Á©tvágygerjesztő 36(+); Á©tvágyjavító 18(+); Á©tvágytalanság ellen 111(?); - fagyásra 24(+), 153(?), 201(!)(?); fagyott testrÁ©szre 48(!)(?), 114(?); fájós fogra 202(?) â€" Á©blÁ©getni; fájós fejre 48(!)(?); fájós fÁ©lbe 196(!)(?); - fehÁ©rfolyás ellen 65(?), 114(?), 127(?), 213(?); fejfájás 33(+), 36(?), 53(!)(?), 78(!)(?); fejtetű ellen 137(!)(?), 220(?); fejviszketÁ©s 33(+), 127(?); fekÁ©lyes gyomorbántalmak 176(!)(?); felfázás 38(?), P1; fertőtlenítÁ©sre 112(?) â€" bogyóit fÁ©stÁ©lÁ©sre; - fogfájásra 23(?), 83(!)(?), 88(!)(?), 106(+), 118(?), 137(!)(?), 157(?), 182(?), 190(+), 193(?); foggyulladás 190(+); fogínyerősítő 110(+), 147(?); fogínygyulladás 190(+); fogtisztító hatású 154(+); fojlás (asztma) ellen 9(?), 19(!)(?), 42(!)(?), 53(!)(?), 57(?), 68(!)(?), 75(?), 77(?), 99(?), 117(+), 123(?), 130(?), 134(?), 174(!)(?), 178(?), 207(?), 211(!)(?), 216(+), 221(+); - friss vágásra 7(!)(?); â€žfÁ©kÁ©nâ€œ-re (sÁ©mÁ©lcs, szemÁ©lcs) 50(?), 62(+), 63(!)(?), 30(!)(?), 125(!)(?); - fulladásra (asztma) 19(!)(?), 140(+), 160(+); - fÁ©lfájásra 26(?), 43(!)(?), 47(?), 73(?), 103(!)(?), 127(+), 190(?), 196(!)(?), P1; fÁ©ltömírgyulladás (â€žmumuszâ€œ) ellen 42(!)(?), 103(!)(?); - â€žgelesztákâ€œ (giliszták) ellen 23(+), 80(?), 84(!)(?), 157(!)(?);

2.2. Állatgyógyászat

Baromfiak: baromfiak bármilyen betegsége ellen 157, 217; dőgvész 226; ízletes tyúk gyógyítása 24; májfájásos tyúknak 24, 52, 137(!); éznem hányja ki a győngeit (pulyka) 157(!); szárnyas állat mindenféle betegsége ellen 24; tetves tyúk kezelése 52; tyúkvész esetén 14, 23, 137(!), 157(!);

Kutya: ézgelesztése kutya kezelése 23, 52; vesztés ellen 154, 157(!);

Disznó (sertés): agyhártyagyulladás, fejfájás, fej megdagadása 102(!) é győrkörhúzás; ézgelesztése ellen 23, 84, 153, 158; gyomorgyulladás 14, 125(!), 188; gyomormenés 141(!), 187, 188; gyomorszája esetén 2(!), 125(!), 127, 214(!); lázcsillapító 14, 126(!); megcsemerlés 23, 126(!); mindenféle betegségek ellen 61(!), 102(!), 217; rőhás (varasos) disznó gyógyításra 36 é ntz; sertésorbánc ellen 14, 47, 99; tetvek ellen 52, 220; torokgyík ellen 131(!) é főzet; tődgyulladás 36 é sós, ecetes borogatás;

Juh: apró ellen 194(!); felfúvódás ellen 24, 48(!); gyomorgyulladás esetén 107, 188; gyomormenés ellen 107, 140, 187, 188; kőmfájás, kőmsindéskor 62, 89, 200(!); ézmete ellen, metelyes juhnak 50, 153, 194(!), 201(!); nyelvdagályosodás ellen 40; sárvíz gyógyítására 47, 50, 153, 194(!), 201(!); szájfájás, szájsindés 40, 151(!), 200(!), 214(!), 217; tögyomlás 205; tődgyulladás 36 é borogatás; őlemresedés (lábfej) 189, 194(!); varas (rőhás) juh 91(!) 220 é locsolni; vőhas ellen 107, 140, 188, 205; vőrája (csemer) 157(!) é borsos tejet itatni;

Kecske: kecsketető ellen 220 é lemosni; kőmfájás 62; orbánc (?) ellen 47;

Ló: csitkőkehe (csuma) 121, 194(!), P1; daganatra 197(!); őtvagygerjesztő 38; folyókehe ellen 194(!) é zablára tőve; gyomorgyulladás, gyomormenés 107, 121, 187, 188; őgbevágott láb 89 é locsolni; kehes lónak, kehe ellen 5(!), 34(!), 36, 41, 42(!), 50, 84(!), 91, 102, 121, 125(!), 189, 194(!), 226, P1; ézkelisre 101(!), 121; lábtő esetén 205 é nt borogatás; sebekre 34(!), 89, 121, 125(!), 154, 163, 173(!), 197(!); száraz kehes lónak 36, 45(!), 102, 121; szemhályogra 137(!) é szembefújni; szőrfőges lónak 45(!), 194(!); vesegyulladás P1 é forrázatával borogatni; vőhas esetén 107, 188 é tea; vőzscsillapító 7(!);

Tehőn (szarvasmarha): bőkavar, lába ha varas 86(!), 216; ézelakad a vize 93(!); felfúvódás, felpuffadás, ézmegfújás magatáve, puffadás esetén 24, 99, 137(!), 194(!); gyomorfogó 91(!); gyomorgyulladás 13(!), 24, 50, 80, 107, 150, 151(!), 188, 194(!), 201(!), 209; gyomormenés ellen 6(!), 21, 47, 55, 91(!), 99, 107, 135(!), 140, 141(!), 166, 172, 187, 188, 201(!); gyomormőgezés esetén 125(!), 189, 201(!); gyomor-szája ellen 11, 12(!), 24, 48(!), 93(!); ha megmarja a kígyó 189, 217; ha kijőtt a borjútartója (mőhlepe) 144; ha megmarja a menyő 189; ha megszopja a bőkő 189; indaganatra 62 é mosására; ézimelyve, éznyővekve (májmőtely lárva) ellen 11, 163; kőhőgés esetén 201 kőmfájás, kőmsindés 89, 154, 200(!); kisebztet csics 154 é ír; lábcsavarodás 62, 191 é mosás, borogatás; ézmegáll a kőőjeve (kőőrdzve), nem kőőrdzik 80, 137(!), 151(!); megszakadás esetén 112, 142(!); nyelv daganat nyelvőagosodásra 40, 121; nyaka feltőrik 89, 154 é locsolás; orbánc 47, 153 é kenőcs; ézpoklát elhajtani 4; sebek 153, 197(!) é lemosása, kenőse; szájfájás, szájsindés 40, 97(!), 151(!), 200(!), 217; tögygyulladás 18, 188 é borogatás; tögyomlás 189 é főstőja, 205 é tea; tődgyulladás 36, P1; testőn ővő daganat 192, 197(!) é nt varas (rőhás) tehőn 47, 91(!) é kezelése; vesegyulladás 58(!), 150, 218; vőhas 21, 91(!), 107, 127, 140, 162(!), 188, 201(!), 205, 226; ézvőhuddásve esetén 42(!), 57, 58(!), 107, 112, 142(!), 198(!), 205; vővize ellen 112; tető ellen lemosni;

Más: parkányirtás 102(!); más rágcsálóirtás 102(!).

Adatkőzölők

1. ALBERT András (1906)
2. ALBERT Andrásné KURKÓ Emerencia (1908)
3. ALBERT Károly (1916)

4. BARA Lajosné KEDVES Juliánna (1925)
5. BOROS Dávidné KEDVES Emerencia (1925)
6. GÁLL Ignác (1934)
7. KARDA Pálné OPRA Viktória (1903)
8. Árv. KEDVES Lajosné KRISTÁLY Regina (1939)
9. KOPACZ Mártonné FERENCZ Terézia (1906)
10. KRISTÁLY Albert (1888)
11. KRISTÁLY Józsefné KEDVES Amália (1926)
12. Árv. KURKÓ Györgyné KARDA Amália (1904)
13. LÁSZLÓ Félix (1922)
14. MARKALY Lajosné KRISTÁLY Juliánna (1949)
15. MÁRTON Ágoston (1904)
16. MÁRTON Ágostonné LÁSZLÓ Ida (1911)
17. MÁRTON Dávidné (1910)
18. MÁRTON Sándorné ALBERT Rózália (1910)
19. TIMÁR Ignácné BARA Erzsébet (1914)
20. TÁ-RÁ-K Illyés (1899)
21. TÁ-RÁ-K Illyésné SÁNDOR Amália (1905)

Irodalom

1. NYÁRÁDY, A.; VICOL E. C. (1969): Contribuție la un proiect pentru cartarea florei din Republica Socialistă România. Lucr. ăt. Inst. Agr. ăt. Dr. Petru GROZA ăt. œ, Cluj, Seria Agr., 25, 142 ăt. 152.
2. LEHRER, A. Z.; LEHRER, M. M. (1990): Cartografierea faunei ți florei României (coordonate arcalografice). Ed. Ceres, Bucureți, 232.
3. (...) Flora RPR ăt. RSR, Vol. I ăt. XIII. (1952 ăt. 1976); Ed. Academiei, Bucureți.
4. PRODAN J., BUIA AI. (1960): A Román Népközirtársaság flórájának kis határozója. Mezőgazdasági ăt. Erdészeti Kézikönyvkiadó, Bukarest.
5. JÁVORKA S., CSAPODY V. (1975): Iconographia florum partis austro-orientalis Europae centralis. Akadémiai Kiadó, Budapest.
6. CSEDŐ K. (szerk.) (1980): Hargita megye gyógy- ăt. s fű-szernévkönyve. Marosvásárhely.
7. RÁCZ G.; LAZA, A.; COICIU, E. (1972): Gyógy- ăt. s illóolajos névkönyvek. Ceres Kézikönyvkiadó, Bukarest.
8. RÁCZ G.; LAZA, A.; COICIU, E. (1975): Gyógynévkönyvek, Ceres Kézikönyvkiadó, Bukarest.
9. RÁCZ G.; RÁCZ-KOTILLA E.; LAZA, A. (1984): Gyógynévkönyvismeret. Ceres Kézikönyvkiadó, Bukarest.